

УКРАЇНА.

[МАРШ].

1.

Наша слава Україна
Наше щастє і наш рай.
Чи на світі є країна
Ще милїйша за наш край?
І в щасливі й злі години
Ми для неї живемо,
На Вкраїні й для Вкраїни
Будем жити й померемо. } bis

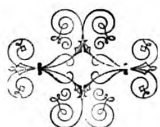
2.

Нас не зможуть супостати
Взяти в кайдани свої:
Ми бороним наші хати,
Наші тихії гаї.
Не вмирає наша слава,
Не вмирає наша честь,
Бо живе в нас сила жвава,
Бо робітники в нас єсть. } bis

3.

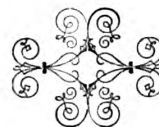
Гей, хто хоче всім свободи,
Повєднаймось як брати!
Сонцем правди, світлом згоди,
Боже, шлях нам освіти!
Хай забудеть ся недоля
І неслава давних літ,
Щастє-ж рівне й рівна воля
Засияють на весь світ! } bis

В. Сивенький.

ДЛЯ ЗАГАЛЬНОГО ДОБРА.

ОПОВІДАННЯ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО.

Відзначене премією на конкурсі редакції „Зорі“.

— [Далі.] —

II.

Ріжні погляди.

Одної ясної днини, так коло години десятої вранці, горішньою дорогою, що йде понад Прутом, котилося дві молдаванські каруци. На задньому возі, де сиділо кілька чоловіків, спустивши ноги за полудрабки, чути було веселі жарти, регіт, пісню. По грубих полотняних сорочках, по чорних запрацьованих руках, а нарешті по залізних лопатах та всяких робочих струментах, що визирали крізь полудрабки, можна було пізнати, що то робітники.

На передньому, помальованому зеленою фарбою возі серед дорожних клунків сиділо три молодих хлопців: два на задку воза, а один — напроти їх спиною до візника Молдавана. Цей останній солодко дрімав, звисивши здорову, круглу як кавун, голову на груди. По його опасистому круглому обличчю з чорним закрученим вусом блищала щаслива усмішка солодкого сну, а кругленьке, багато обіцяюче в будучині черево рівно колихалося під полами студентського китля. При коротенькій гладкій фігурі студента товариш його здавався мізерним та тендітним. Високий, худий, з закарлюченим як у кібця носом на довгому обличчю, облямованому рідкою темною борідкою, одягнений у синю французьку блюзу, на котрій можна було полічити усі кістки його, він трохи скидався на Дон-Кіхота. Зігнувши свою довгу фігуру та спершись худими, кістлявими руками на рушницю, Дон-Кіхот [як його продражнили товариші] пожадно стежив очима за табунем диких гусей, що летів через Прут у плавні. Його очевидно дратувало, що дичина безкарно летіла над головою, захищена високістю та забороною полювати до Петра.

Третій подорожний, закутаний у парусиновий плащ з кобкою на білому картузі, при котрому засмалене обличчя подорожнього з підстриженою а la Boulanger білявою борідкою видавалося ще чорнішим, дивився вдумливими сивими очима в широкий краєвид.

Попід полониною, по котрій вони їхали, широко розіслався зелений низькоділ. Срібляста биндочка Прута кривульками порізала зелені береги, ціле море хвилястого комишу ховало від людського ока блискучі озерця та гирла, блакитна імла далини повила далекі села, гори, садки. На планині хилилась від вітру пшениця, а по жовтих ярах, що збігали з гори до Прута, паявся лозинною кучерявий виноград. На чистому теплом небі тільки денеді біліли кушниками хмари.

Дон-Кіхотови першому докучила мовчанка. Він злегка штовхнув дрімаючого студента.

— Колего Савченку, годі бо вам носом свистіти, он гляньте краще на той табун диких гусей; аж злість бере, що не можна дістати.

— Га?... що?... я заснув?... — прокинувся студент. — А що-ж його робити у дорозі: ні вина, ні дівчат тут немає...

— Незабаром приїдемо в село: буде те й друге.

— Ігу... а як знайдемо фільоксеру, то ті мегери й очі з лоба повидирають нам. А ви все ще, колего Рудик, мов кіт той, пасете очима пташок? Плюньте на це діло...

Рудик нервово кинувся.

— Плюньте на своїх дівчат краще, — відризавав він ображено.

— Ха-ха! Прирівняли!... А що-ж це, — позіхнув Савченко, — наше „начальство“ похнюпилося? На що хочете закладаюся, що саме тепер обмірковується плян кампанії антифільоксерної! Ну, признайтеся, пане Тихович, адже я вгадав ваші думки?

Тихович скинув очима на Савченка.

— На цей раз не вгадали, — обізвався він. — Я нічого не думав, а просто милував ся краєвидом. А коли хочете, признаюся ще ширше: мене турбує думка, що у Лонитах знайдемо фільоксеру.

— Вас турбує? — засміявся студент. — А я-б міг сказати ся за тих вісім годин одномаїтної праці, коли-б не ратувала мене часом від цього ота ваша неприємелька — фільоксера. Все-ж таки якісь вражіння, рух, життя. Та й приємно знайти, коли шукаєш...

— Мовчали-б краще, колего, — спинив його Дон-Кіхот [vulgo Рудик] та не дратували пана Тиховича своїм легкодумством. Адже ви знаєте, як він поважно дивиться на свою місню...

Студент махнув рукою і розцібнув китель.

Тихович нічого не відповів. За кілька хвилин він звернувся до візника:

— Діпарте Лобшті? ¹⁾

— Яка! ²⁾ — показав візник пужалом на провалле, в якому зникла враз дорога.

Здавалось — далі нікуди було їхати. Дорога западалася, як під землю, а за проваллем, глибини якого ще не можна було помітити, стирчали зелені шпилі гір. Але візник припинив коні і ступою спустився у кручу. Він в'їхав у вузке міжгір'я. З одного боку дороги стирчала жовта стіна ўрвища, з другого чоріла широка безодня, дно якої мабуть ніколи не бачило сонця. Зубчасті гори кидали тінь на дорогу, пільма лізла з безодні, виповняла міжгір'я, паялася по горах аж до сяючих на сонці шпилів. Стягнені віжками, під натиском каруци,

¹⁾ „Діпарте Лобшті“ = Далеко до Лобшті?

²⁾ „Яка“ = Ось.

коні крутилися, як змії, помаху спускали віз по покрученій дорозі, щоб, здавалось, провадить на той світ. Виступи гір закривали дорогу — і тільки клаптик безхмарного неба синів у високості над стрімкими жовтими стінами ўрвища.

Враз, немов від маху чарівничої палички, пасмо гір розірвалося, в широкому отворі, наче у вікні, блиснула річка, а за річкою широка простора зелених плавнів, засипана вся південним промінням. Каруца впірнула у хвилю ясного світла і покотилася берегом Прута, далеко лишивши за собою похмурі бескеди.

Незабаром показалося село, мальовничо розкидане над річкою по горі. Білі, чепуренькі хати під очеретяними стріхами, з широким піддашем на мальованих стовпах, дерев'яні „кошниці“ на кукурудзу, очеретяні хлівки, крислаті акації та морви за штучно плетеними очеретяними тинами, журавлі над колодязями — все це робило гарне вражіння, свідчило про лад та достаток. Хазяїв не було в дома, всі були на роботі. Тільки денеди діди вигрівались на сонці, сидячи на призьбі, та молодіці квапливо бігли по воду, вимахуючи мідяними побіленими кухвами. Собаки, яких завжди буває безліч по селах південної Бесарабії, обпали каруцу і бігли, валуючи за нею аж до примарії, де зупинилися наші подорожні.

Тихович вискочив з каруци і не обтріпуючи навіть цилу, спішно ввійшов у примарію.

Тут його стрів примар, грубий, череватий Молдаван з апатичним обличчям та наші знайомий — писар, котрий не мав уже на собі святних ясних галанців.

Тихович назвав себе.

— Міні припоручено, — додав він, — обдивитися лештськi виноградники, щоб запевнити ся, чи вільні вони від фільоксери. Ви дістали моє оповіщення?

Примар апатично кліпнув очима, а писар настовбурчивши вуси та виричавши котячі очі зігнувся так, що робив вражіння людини, у котрої від страшного болю втягло назад живіт.

— А якже, відібрали... це про „фільоксерію“? О! ви тут напевне знайдете її!... — додав він з округлим рухом рук.

— Ви чому так думаєте? — звернувся до нього зацікавлений Тихович.

— Люди мруть, — таємничо пояснив писар. — І в повітрі... — він не доказав, а тільки потягнув носом повітря, наче чув там присутність „фільоксери“.

Тихович злегка усміхнувся.

— Міні треба знайти квартири, — звернувся він до примара, для робітників і для нас. За

хати я платити му. Тільки поспішіть ся, бо люди чекають на дорозі.

— Усе буде зроблено! — підхопив писар, висовуючись з хати задом та виробляючи дивні рухи ногами, на котрих, на превеликий жаль пана писаря, сьогодні не брилювали вже нові ясні галанці.

Сотник та десятник як навіжені бігали по хатах, шукаючи квартир — і не могли нігде знайти. Молдавани дізнавшись, що приїхали ненависні їм „доктори“, нізащо не хотіли пускати ворогів у хату.

Савченко з Рудиком сиділи на возі і, голодні та лихі, лаяли Молдаван.

— Яка дикість! Який брак культури! — хвилювався Савченко. — Ти працюєш для їхнього добра, для їхньої користі, а вони тебе в хату не пускають, варвари!...

— Від коли це ви, колего, почали добачати користь у нашій праці? Я щось раніше не помічав цього за вами. Може то з голоду? — глузував Рудик.

— А таки я голодний, коли хочете знати! — вибухнув Савченко. — Від самого раня нічого не їв, а тепер чекай на спеці, поки тебе пустять у хату!...

Нічого мовити — миле життя розвідач фільоксерної комісії!

— Ех, шкода! — зітхнув Рудик. — Як би можна, забив би я оце парочку диких гусей та засмажив на маслі, знаєте, з яблуками...

— А-а! не дратуйте-ж бо!...

— Або підстрелити, знаєте, зайця, та спекти до бурачків у сметані...

— Тьфу! Мовчіть бо, бо слина котить ся...

Тихович з ганку прислуховувався до тої розмови, зморщивши чоло. Очевидячки і його дратувала прикра ситуація.

Нарешті задиханий сотник оповістив, що квартири знайдено. Обидві каруци рушили, і наші подорожні так-сяк розташували ся.

Коли за кілька хвилин робітник ніс з шинку карафку вина, Молдавани кидали у слід йому гнівливі погляди, вигукуючи з обуренням:

— Анцихристи! Бач, самі пють вино, їм воно нічого не вадить, а людям рубають виноградники, боять ся, бач, щоб люди не вмирали, бодай би ви самі виздыхали, анцихристи!

В невеличкій, чепурній молдаванській хаті, де зупинилися розвідачі, сичала на столі бензинка, а на ній шкварчала яєшня, яку мистецьки вмів прижити Савченко. Він сам, своєю власною кругленькою особою стояв зігнувшись над пательнією і з утіхою ласуна, з поширшеними ніздрями, розкошував пахощами смачної страви.

Рудик витирив склянку на вино, різав хліб.

— І де той Тихович вештаєт ся?

Микола Сумців.

імпровізований кухар. — Яєшня вже готова, а його десь носить...

— Припєсло вже, і, як бачу, в самий час, — обізвав ся Тихович на порозї. — Треба було поглянути, як там розташувались робітники.

Савченко загасив бензинку, триумфально поставив на стіл яєшню і з вишуканими рухами, церемонїально запрохав товаришів на обід.

Розмова стихла; чути було тільки, як працювали молоді щелепи та бўлькало вино при наливанню у склянки.

По заспокоєнню голоду, Савченко сповнив склянки, закурив цигарку і звернув ся до Тиховича.

— А тепер, коли „жолудкове питання“, як кажуть Галичани, залагоджено, мушу поділити ся з вами сумним спостереженням, що наша хазяйка пєклом дише на нас. Міні, знаєте, треба було вмити ся з дороги. Я й звернув ся до хазяйки. „Де у вас вода?“ питаю її ввічливо так. — „У Пруті“, відказала міні дама. — „Це ми знаємо“, кажу я; „а чи не можна-б звідси трохи взяти?“ та й подав ся до дїжчини. Ех, як не скочить моя меґєра, як не вихопить дїжку в мене перед носом, як не забелькоче! — „Фє“, кажу, „мадам, на віщо-ж так хвилювати ся? Це і на нерви шкодливо, і колір личка може зопсувати ся, хоч воно й так у вас нагадує торїшню мамалиґу“. І що-ж ви думаєте відказала вона на таке dictum. Ото-ж нічого не відказала, а тільки плюнула, так таки й плюнула на вічний сором прекрасній половинї роду людського...

Рудик сьміяв ся.

— Ну, цього факту хіба не запишете собі in libris amoris. Та хіба-ж тільки хазяйка наша?! — додав він. — Всї вони, усї Молдавани дивлять ся на нас, ак на ворогів своїх, у ложцї води ладні втопити нас.

— І не дивниця, — обізвав ся Тихович. — Приїдять в село якісь люди, щб не знають їх мови, через що не можуть порозуміти ся з ними, не питаючись йдуть на виноградники, рубають їх, палять... За що? на що? яким правом? Не звісно. Та й виясни-ж такому Молдаванови, чемному, несєбїченому, що фільоксєра, той страшний шкідник винограду, може з часом знищити всї виноградники, хоч тепер не видно ще руйнуючої сили того маленького, а сильного ворога! Він не пїйме віри. Виясни господарєви, у якого зрубано виноградник, що це зроблено для загального добра, для забезпєки сусідніх виноградників від зарази! Чи-ж він потїшиться таким поясненням? Або обїцяй другим, що ми не пустимо на їх садки фільоксєри, коли від самого початку існування комісії аж досї не було ще прикладу, щб вдало ся нам цілком очистити від фільоксєри виноградники в якому небудь селї...

— Амїнь, — перехопив Савченко. — Я давно вже кажу, що наша праця, наша йолопєська праця нікому не потрібна... На цю псевдо-боротьбу з фільоксєрою ми, мов у бочку Данаїд, кидаємо гроші, силу, час...

— Вибачайте, — перебив його живо Тихо-

вич. — Ви не дали міні сказати, що дорогу до кращих результатів запиняє нам та-ж сама темнота Молдаван, бо замість помагати нам у боротьбі, вони шкодять їй, причиняють ся до розповсюдження фільоксєри. Я не нехтую боротьби з фільоксєрою, а тільки виясню причину вороженєчи Молдаван. Я вірю, що ще не пізно бороти ся з ворогом винограду, що ми змогли-б ще локалізувати його, здушити, знищити і таким робом обратувати бесарабські виноградники. Нам тільки потрібні сили і кошти, великі кошти, щб була змога обдивити ся зразу ціду Бєсарабію і таким побитом з'ясувати собі великість лиха, з яким провадимо боротьбу.

— Щасливий, хто вірить! А я таки думаю, що ми просто воду міряємо...

— Коли-б я був одної з вами думки, я-б раз кинув службу, — вмішав ся Рудик.

— Фю-фю-фю! — засьміяв ся Савченко. — Хіба я дурний кидати службу, коли міні за неї гроші платять! Знаєте приказку: дурний дає, розумний бере...

— На цю приказку я міг би вам дещо відповісти, але маєте щастє, що хочу спати, — сказав Рудик.

Він встав зза стола і простяг ся на лаві, сягнувши довгими ногами аж до протилєжної стїни.

За його прикладом обляглись і Тихович з Савченком.

До вечєра, коли повернули з поля Молдавани, звїстка про приїзд „докторів“ облетїла ціле село. Молдавани купчились на вулицях. Скрїзь помічало ся роздратованнє, чути було лайку, проклони. Дїди правили щось про грїхи та останній час, молодші нахваляли ся не пустити ворогів на виноградники, перестріляти з рушниць, розсудливі гамували запад. На вулицї колотило ся, як в горшку колотить ся. Замфїр шкилював примаря, називаючи його хабарником за те, що пустив у село комісію. Але справа від цього не поправляля ся, ба й не виясняла ся: Молдавани не знали довіднє, що робити муть з їх виноградниками, який завбільшки той камінь, щб завис над їх головами. Серед моря самих двоглядних поголєсок, плєток, яких не шкодувала роздратована жінота, годї було орієнтуватись.

— Ходїм кращє до докторів, — гукнув врештї Замфїр, — та розпитаємо ся, чого їм треба від нас.

— Ходїм, ходїм, це розумна рада! — згодилась громада, подаючись до Тиховичової квартири. Декільки Молдаван вступило в хату.

— А чого вам треба, люди добрі? — звернув ся до них по московськи Тихович.

— Не розуміємо московської мови! Коли приїхав у наш край, хай говорить по молдаванськи! — крикнув хтось з гурту.

Кров вдарила Тиховичови в обличчє. Йому стало соромно.

— Добре, я говорити му по молдаванськи, тільки не знаю, чи зрозумієте гаразд, бо я не дуже знаю вашу мову.

— Нічого, зрозуміємо.

ПІСНЯ ПОБІД. [Малюнок Йосифа Брудек].

— Так скажіть же мені насамперед, чого ви хочете від мене? — удруге поспитав Тихович.

— Ми хочемо знати, чого ви приїхали у наше село? — виступив Замфір.

— Мене прислано сюди обдивити ся ваші виноградники і таким робом дізнати ся, чи нема там філоксери.

— Філоксера? Що таке філоксера? Що це за вигадки? — гуділо в юрмі.

— Філоксера це така рослинна воша, як от буває на кокурудзі, огірках, кропиві та других рослинах, тільки ще менша. Вона живе на виноградних корінцях, висисає з них сік — і через те кущ засихає...

— Цього ніхто з нас не бачив! У нас її немає! Старі люди скільки живуть, а такого не бачили. Не вірте, це він зуби нам заговляє! Це брехня! Нові податки з нас хочуть витягти, от що! Знаємо їх! — хвилювались роздратовані попередніми поголосками Молдавани.

— Я не кажу, що філоксера є на ваших виноградниках, бо я ще не обдивляв ся їх. А що старі люди не бачили її, як кажете, досі, так це тому, що лиш недавно завезено в Бесарабію шкідника цього зза кордону на лозах виноградних, і він не встиг ще дуже розмножити ся. А філоксера тим і небезпечна для винограду, що розмножуючись страшенно хутко, переходить з куща на кущ, з садка в садок. Вона може причепити ся з землею до сапи, якою підгортаєте кущ, до ніг худоби чи людини, яка проходить по зараженому місцю і таким робом її легко рознести по всіх виноградниках. Окрім того в кінці літа філоксері виростають крила, вона робить ся мушкою, перелітає з садка в садок — і кладе на кущах яйця. Тому то, як не запобігти лихови, незабаром настане такий час, що всі виноградники засохнуть...

— І що-ж ви робите, скоро знайдете її? — поважно поспитав Замфір.

— А те, що з паршивою вівцею в отарі. Навіть більше: ми зрубаємо кущі, палимо їх, а корінне з філоксерою труємо отрутою в землі, забиваємо кущ і філоксеру і таким побитом не пускаємо її далі, на здорові виноградники.

В юрмі чинив ся розрух.

— Чуєте? Вони рубають нам виноградники? Палять їх! Землю сьвяту труять! Яким правом? Хіба вони дали нам виноградники, хіба вони працювали на них, гарували, як ми! Піклують ся, бач, непрохані добродії, що виноградники сохнуть. Коли сохнуть, хай сохнуть — Божа воля, з Богом не сварити ся... Ого! знаємо ми вас! Намножило ся вас тих вчених, що не знають важкою працею хліб заробляти та й вишукують якусь філоксеру, чи що на наші голови! Шукають те, чого ніхто не бачив, про що ніхто не чув! Ні, щоб оце хтось прийшов на виноградник, зрубав його, спалив, знищив хліб сьвятий — а-а! Скорійше їм голови по-

стинають, ніж кущі виноградні! Не пустимо, не пустимо ворогів наших на виноградники! Хай нам роблять, що знають!... А тепер розходьмо ся! „А каса! а каса!“¹⁾

Збурена, з'електризована власними похвалками юрма не вгавала. З розпалених облич, з гнівливих поглядів, палких рухів помітно було роздратованне та завзяте.

— Не раджу, — обізвав ся блідий, зрушений Тихович, — не раджу цього робити, бо як не послухаєте моєї доброї ради — то послухаєте закону, котрий вас не помилює...

— Закон! знов закон! Вони, як черепахи шкаралущою захищають ся тим законом, але молдаванський кулак дасть собі раду і з тою шкаралущою!

Вмить до стола прудкою ходою підійшов Замфір. Його обличчя було скривлене, очі палали диким огнем. Він поклав руку на папери, що лежали на столі і нахилив ся до Тиховича так, що той почув тепло від його лиця.

— „Домнуде“-доктор, — сказав він: — коли ви добра людина, забирайте з собою свої закони та йдьте звідси мерщій, щоб ми про вас і не чули! — і з тими словами він почав згортати з стола папери на одну купу.

Тихович не знав вже, як покласти кінець тій прикрій сцені, коли враз почув, що в юрмі починає притихати, а серед нарізних покликів Молдаван співучий голос пана писаря бере гору над затихаючою бурею.

— І що ви робите, і що ви чините, голови нерозумні! Ех, ви! Правдиві кап-ді-бой! — гамував пан писар. — Сам цар, сам „імперат“ прислав їх сюди, а вони колотнечу роблять, немов їм „закуції“ московської забагло ся!...

Замфір відступив від стола і в дверях стрів ся з паном писарем, одягненим на цей раз у свої чудові ясні галанції. Пан писар ще здалеку робив руками такі рухи, наче на мигах прохав вибачення за брак чемности у тої неосвіченої мужви.

Тихович сердечно подякував своєму ратівникови.

За кілька хвилин Молдавани розійшлись, а пан писар у вишуканих фразах оповістив Тиховичови, що від недавнього часу помічає у вині „щось“, що кінче повинно бути філоксерою. Пан писар, боячись за своє життє, ладен навіть покинути вживанне того шкідливого, зараженого хворобою трунку, скоро „доктор“ знайде його шкідливим...

А коли Тихович заспокоїв його, зраділий пан писар попрощав ся, лишаючи Тиховича на самоті з невеселими думками про недавно минулі пригоди.

[Далі буде].

¹⁾ „А каса! а каса!“ = До дому! до дому!

❖ Зимовий ранок. ❖

Я люблю веселий ранок
Холодною зими,
Як на двір, на стіни, ганок
І на шлях за ворітьми
Упаде із неба промінь,
Дим повесть ся з димарів,
На току підніме гомін
Зграя галок і граків:*)
Школярі свої ґринджоли

*) Грак = гайворон. — Ред.

З повіток подостають
І по вулиці, мов бджоли,
До сугорка загудуть.
А в хоромині*) як сонце,
Пишна, гожа і ясна,
Панна дивить ся в віконце
І жде, що ось-ось-ось вона
Трійка з милим пронесеть ся,
Присне сніг із під копит,

*) Хоромина = покій. — Ред.

Дзвоник піснею заллеть ся
І замре коло воріт!
Але дзвоника не чути,
Трійка з поля не летить, —
Панні боязно і смутно...
А мороз — собі кипить,
Сніг ясним кришталем блище,
Лютій холод допіка;
Сонце вгору плине вище,
Та не гріє здалека...

Яків Щоголів.

ДАРЕМНА НАДІЯ.

Повість Д. К.

[А. П. Рибниковій].

❖ [Далі.] ❖

Вона мене повела з собою до гостинного покою. По першому погляді можна було бачити, що тітка жила не знаючи недостачі. У неї було усього доволі, як в доброму господарстві. Мягкі, покові і не дешеві, стільчики стояли попід стінами великого гостинного покою. По середині біля стіни стояла мягка на пружинах софа, біля софи — столик, кріселця, вповдовж стіни стояв фортеп'я, між вікнами на стіні висіло велике зеркало, по стінах висіли малюнки, а на вікнах стояли у чистих вазонках рясні, зелені квітки. Усе у хаті було чисте, гарне, поприбране, на своєму місці. По хаті можна було догадатись, що тутечки живуть хороші люди, та й до того й заможні.

Моторна, жвава тітка посадила мене на найкраще — шановне місце в хаті і почала розпитувати, коли я приїхав, куди їду, як живу, як жив і як маю надію жити. Одно за другим питання виходили у неї без перериву. Вона запрошувала мене перебраться з гостинниці до себе на той час, як я буду гостювати у Києві. Я подякував і не згодився, бо мусів не довго гостювати, мусів швидче поспішатись до рідної хати — до старенького батька, до сестер, котрі дожидались мене. До того ще я й бояв ся своїми переборами робити лишній клопіт своїй добрій тітці.

— Оце, лишенько, — обізвалась до мене вона, як до рідної дитини; — ти приїхав, Павле, а моєї Олі немає й в дома. Вийшла вона зрана, казала — на часиночку, швидко вернеть ся, та десь і забарила ся. От, як тебе вона побачить, буде рада, мов рідному брату, — казала міні тітка і мова її була без кінця, без перестанку — лила ся, мов та водиця у тихому Дунаї.

А я й справді був якимсь братом Олі, хоч не рідним — другорідним, та все таки близьким чоловіком, родичем. Що хвилі мов бажання побачити нову сестру мою, міні невідому, росло й росло. Як казала тітка, Оля була славно дівчина, добра, розумна. Ми з тіткою балакали довго, без з'упину. Вона міні коротко оповідала про своє життя, про свої хороші й погані дні. Як зміг й я їй описав своє самотнє життя на чужині, зачепив трохи й літа молоді. У передньому покою дзвінко задзвонив дзвінок.

— Оце, видно, Оля вертаєть ся, — сказала тітка — і не помилила ся.

Та-ж сама дівчина, Пріся, котра відчиняла й міні двері, вибігла й теперечки відчиняти. З того покою, де сиділи ми, чути було, як зашамотіло жіноче убрання, чути було, як дівчина подавала вістку про мій прихід, про якогось нового, незнаемого чоловіка. Потиху, шопотом розпитувала Оля про гостя а нерозумна дівчина без сорому оповідала, що знала, не змінюючи голосу.

— Олю! це ти? швидко їди! — озвалась тітка.

Двері відчинились притомом і на порозі з'явила ся молода дівчина в мережаній сорочці з намистом на шиї. То була Оля, то була моя нова сестра. Їй було літ сімнадцять не більш. Тонесенькі, свіжі, молоді обриси її лица глибоко вражали нового чоловіка, не вважаючи на те, що вона була не високого зросту. Можна було сказати, що вона була трохи за низька, ніж висока, хоч цей низький її зріст не разив ока, бо вона держалась просто, мов та степова биличка, мов держить ся та дика кізочка на високості. Тоненькі червоні губоньки її виявляли силу; темні, блискучі, оксамітні очі її, мов те блискуче сонечко, звеселяло усе навкруги; виходили з ямочками рожеві щічки, мов би на диво вимальовані, викривали її дитячий, свіжий, молодий вік; довга коса її густого каштануватого волосся гадюкою вилазила за зад, обвивала її плечі і повисала на її грудях дівочих.

Вона стала на порозі згорда дивлячись, мов би на показ, щоб нею дивувались, щоб нею втішались, щоб нею чарувались. Строгим, гордим поглядом дивилась вона, стоячи перед моїми очима, і мов би сама хотіла дізнатись одним своїм поглядом, без питання, без чужої допомоги, хто це був перед нею. Вона була вродлива, хороша!... І мати її глянула на неї і наче-б задивилась на її вроду і забула, що треба їй познакомити мене з дочкою. Не мав і я що казати, задивившись на вроду. Довго тягла ся коротенька хвилинка, поки тітка надумалась озвати ся до дочки:

— Іди і привитай його, як рідного брата.

На таку незвичайну, несподівану мову матері, Оля наче-б то здивувалась, бажала відступити, побігти назад, зникнути за двері. Вона зачервоніла ще більше, соромливо подивилась на мене, на тітку і наче-б то ще більше приросла до порога.

І я стояв, мов заморочений...

Тітка назвала мене по іменню і Оля наче-б схамінувалась, наче-б пригадала собі знаєме ім'я, котре чула не раз, і соромливо ступила до мене. Я й сам підійшов до неї, узяв її маленьку, мягку, мармурову ручку і поцілував її братерським цілуванням. Вона цього не сподівалась, таке цілування було для неї незнаєме, когось новиною, і вона ще більш засоромилась, зачервоніла мов та повна рожа.

Плила немовна, німа хвилинка нашого єднання, думки і душі наші зливали ся до купи, у одну сімю, у одну течію життя...

Мовчки присів я на своє місце; мовчки, поважно сиділа тітка; мовчки присіла біля мене й Оля. Вона сіла і тихим, ласкавим, приязним поглядом глянула на мене.

Тітка перервала тиху мінуту новими питаннями, новими оповіданнями. Оля зняла ся з свого місця і вийшла в другу хату.

— Так то, мій друже, — казала міні тітка, — живемо ми вдвох тихо, любязно. Бдина моя втіха, Оля, виростає, мов та квітка на весні. Вона у мене одна й надія, одно й щастє, одна й порада. Дай, Боже, тільки їй талану, та долі!

— Та хіба-ж може така дівчина відати недолі? Вона уродилась, щоб приносити щастє, щоб відати тільки щастє, — відказав я.

— Хто його знає, що вийде далі. Живе вона тепер при міні, мов утятко на воді; буде їй чим добрим згадати своє дівування. Та жіноче щастє таке, що більш йде від людей, ніж від себе самої. Добре, як побереться вона з хорощим чоловіком, а як ні — що тоді робити?

Ми ще балакали про Олину долю, поки не вийшла до нас і сама вона. Вона вийшла і без сорому вже підійшла до нас, наче-б то зачинала звикатись до мене. Тітка зіставила мене у себе на цілий день і я радий був зістатись у неї, хоч цілий вік: так міні подобались ці нові родичі, так вони пригріли мою душу, так приворожили мене до себе.

— Ну-те, дітки мої, — промовила тітка, — посидьте вдвох, а я піду подивлюсь, чи усяди лад у мому маленькому господарстві, чи усяди порядок. Адже-ж треба наготовити що небудь і поїсти.

Вона вийшла і ми zostались вдвох. Оля сиділа мовчки і перебирала своїми біленькими, мармуровими пальчиками хустину. Випадало міні першому озватись, — а з чого починати?

— Так от, несподіване у вас знайшовся брат, — озвався я.

— А у вас знайшла ся несподіване сестра, — відказала міні Оля і подивилась приязно.

— І ми будемо жити, як брат з сестрою? Поставив я їй питання про-сто і підійшов до неї.

Вона встала і мовчки протягнула міні руку на згоду.

— І любитись, як брат з сестрою?

Оля подивилась міні в вічі, наче-б хотіла зазірнути міні в душу, розвідати ближче мене і тихо-потиху кивнула своєю вродливою головою і промовила найкоротше слово: „Еге“.

Я притулив її ручку до уст і поцілував. Вона не засоромилась, вона не рвонула руку з моєї руки, я бачив, що вона на мене дивилась приязним поглядом.

— Дак ми теперечки свої? — спитав я.

— Свої.

— І ти моя сестра, Олю?

— Міні чудно... я не звикла... мене так зове одна тільки мати...

Вона знов засоромилась, її голосочок дріжав, вона зачервоніла.

— Дак ви мене цураєтесь?

— Ну, все одно... ну, добре... ну... Олю.. ну, нехай буде й так... нехай буде сестра, рідна, своя. Це все якось чудно: годину назад — ми чужі люди, не знали один одного, а тепер — свої, близькі, наче-б вік вікували.

— Так воно, Олю, усе йде на світлі, усе чудно. Як пильно станеш придиватись до чого, та почнеш собі ви-ясняти, цілий світ стає чудним, усі ми чудні.

Оля мовчала. Вона наче-б дражнила й мене й себе. Жінка, а особливо дівчина часто боїть ся подивитись на

діло незвичайне, просто підступити до нього. Дівоча на-тура соромлива, боязка, їй треба обглядання.

Видно було, що Оля рада-б була швидче зійтись зо мною, та не легко було їй відважитись: дівочий сором перешиняв їй дорогу, не пускав її. Вона мовчала і зами-слилась. Далі притмов зірвалась з місця і хотіла випурх-нути з покою, де ми балакали.

— Ну, добре, — відказала вона міні, йдучи, — тільки не разом, по троху, помаленьку, і все буде як слід.

— Куди-ж ти втікаєш?

На порозі її стріла тітка і запросила нас до дру-гого покою. Я взяв Олю за руку і у парі з нею пішли слідом за тіткою. Ми вийшли у столовий pokій, де на столі були наготовлені чашки і стояв на спиртовому огню мідя-ний кфейник, з котрого виходила пахуча пара. Тітка нас зазвала, щоб напоїти солодкою кавою.

— Наливай ти, Олю, — сказала тітка, — налий на-шому дорогому гостеві.

Тітка стала розпитувати мене про деякі дрібязки, про мою рідну сімю, про покійну матір, про батька, про сестер. Вона дуже любила мою матір, дівувала з нею усе дівування, жили вони у одній сім'ї, поки не побрались. Як побрались, повиходили заміж, так і розійшли ся, роз'-єднались, почали жити своїми сім'ями, одна далеко від другої. Любов і приязнь з моєї матери тітка переносила на мене: вона мене покохала, як рідного сина.

Піючи пахучу каву, ми довго сиділи за столом. Оля сиділа, слухаючи, і не мішалась до нашої розмови. По її очех було видно, що ця моторна, жвава, весела, говірлива дівчина звинулась, мов той блакитний вюночок на тичині звивається проти світлу, мов той іжак звивається у клубочок, як несподіване побачить що. Вона не звикла ще до мене, вона не знала, що казати, не знала, як обер-нутись, вона крадькома приязно поглядала на ме-не своїми палкими очима.

Перед нами вже давно стояли випорожнені чаш-ки, а ми все таки сиділи

за столом. Розумна, говірлива тітка знала, про що бала-кати, уміла вести бесіду.

— Ходімо, мамо, ще у витальню, я заграю що не-будь на фортеп'яні.

Ми вийшли у другу хату. Я подякував тітці і Олі за каву і повів Олю за рученьку до фортеп'яну.

Тітка принесла з свого покою панчохо, сіла на софу і почала плести. Я завважав, що вона плела панчішку Олі, на її малесеньку ніженьку.

Оля підняла верх з фортеп'яну і взяла гучні, сьпі-вучі акорди. У тихому покою ці акорди глибоко прохо-дили в душу. Своїми пальчиками вона провела по своїх густих волоссях, закинула свою косу за плечі, охороши-лась, як охорошується молода пташинка, зачинаючи за-водити соромливо свої перші сьпіви.

Вона заграла чудову баляду „Лісовий цар“.

До гучного голосу музики, вона додавала ще своєї души. Оля грала дуже добре. Очи її палили палким ог-нем; на її лиці видно було ляканне, вона наче-б то ба-чила перед собою Лісового царя з білою великою боро-дою, з довгими волоссями; наче-б лякалась його і шукала куди-б пригорнутись, куди-б притулитись, куди-б сховатись від цього діва. Гучні ноти проходили по усіх її жилках, по усіх її кісточках, по усіх сьуставчиках. Вона була у повній своїй красі. Велика, пишна баляда її притомала, так, що вона на силу її скінчила, встала і вийшла до другого покою.

Хата в Турадах коло Жидачева.

[Фотогр. Фр. Ракегорж].

Тітка почала міні казати про вдачу Оліну до музички, почала вияснити, що таке вона любить грати. Вона не хвалилась своєю дочкою, а казала про неї так просто, так щиро, як тільки може казати розумна мати про своє кохане дитятко. Тітка тільки й жила своєю дочкою-одиначкою, усе своє життя вона склупила у ній, усе своє щастя, усі свої думки, усі надії.

Я щиро, приязно привязався до Олі. Я не закохався в ній, хоч і кохав її усіма силами, як найдорожшу людину, як найкоханішу сестру, покохав її коханням братським, приятельським. Закохатись можна тільки тоді, як є які перепони, як ці перепони треба обминати, шукати таємниць, вибисити бучу, бути самому забавкою перед забавкою, котра заморочила, зачарувала. Я не міг закохатись в Олю, бо на першій хвилі здивання, вона стала міні своєю, близькою, рідною, власною. Я міг нею славиться перед чужими людьми, міг нею хвалитись і усім казати: „Дивуйтеся, це моя, це близька міні людина, вона з одної сім'ї зо мною!“

Однак це далеко було до того, щоб Оля до мене освоїла ся, дивилась на мене, як на брата. Вона згодилась привикнути тільки з умовою — по троху, по малу, не зразу. В її сильній, кріпкій, здоровій натурі не ставало ще сили зразу зійтись. Хоч мати й вказала їй на мене, як на близького чоловіка, вона все таки наче-б лякала ся мене. Так саме маленька пташнина, як вийде перш з свого теплового кубельця, боїть ся полетіти від него. Вона плигнє на близеньку гіллячку і знов вертаєть ся у кубельце, хоч мати їй здалеки щечече, кличе до себе, манить їй, вказує їй дорігу.

Трохи згодом Оля вийшла до нас. Розмова наша якось не плеза ся, одна тітка не давала нам замовкнути, хоч вона й була трохи поміхою нашому з'єднанню. Міні хотіло ся ще побалакати на самоті з Олею, розгорнути листочки сеї живої квітки. Я бачив, що й Олі бажало ся зо мною бути на самоті.

Ми почали розмову про знайомих тітчиних. Між її знайомих були й мої приятелі, деякі з товаришів. Я був дуже цьому радий. Балакаючи так, Оля похвалила ся, що у неї є світописні карточки.

— Де-ж ці карточки? — спитав я.

— У мене в хаті, у моїй хаті, — відказала вона.

— А у вас є й своя хата, куди ви пускаєте не всіх, а тільки близьких людей, приятелів?

— А між ними і тебе, Павлусю, — додала від себе тітка.

— Еге, — крадькома і з усміхом промовила Оля.

— Хотів би я, тітко, — обернувся я до тітки, — піти у гості до...

— Олі, — додала тітка з натиском на це дороге міні ім'я її.

— Ну, я й поведу, — сказала Оля і піднялась з місця.

Ми з нею пішли до її покою. Покій її — хороший, затишний кутічок, тепле кубельце.

— Оце моя й хата, — вклонившись, промовила Оля.

— Чого ти мене соромила ся, Олю? Чого ти така не привітна, не підступна?

— Така я вже з роду, — швидко відказала вона міні.

— Справді?

— Справді.

— І так на довго?

— Краще візьмій альбом і ходім до матері, — відмовила вона, взяла альбом і вийшла. За нею пішов і я.

— Ми тутечки будемо дивитись, — промовила вона, сівши біля матері.

Ми почали дивитись на карточки. Вона міні показувала своїх товаришів, а між ними завважала одну, саму найближчу. Міні хотілось було побачити між ними і моє стародавнє кохання, мою колишню Катрю. Ми перевернули дуже багато карточок, цілий альбом, але Катрусі я там не знайшов. Бажав я дуже знати, чи знайома з нею Оля, однак я не зважив ся питати. Наводив я близько до неї розмову, називав її, але Оля, ні тітка не звер-

тали на її прозвище уваги. Назвав я ще раз Катрю по прозвищу і знов, наче-б про неї ніхто й не чув. Міні здавало ся чогось, наче-б Оля знає усе про моє кохання з Катрею, чула з чужого голосу, — і я цього жахав ся. Десять літ минуло, а я все таки згадував про це кохання, неначе-б воно було вчора. Воно було перше і останнє. За десять літ я ні разу не зустрів дівчини, котра була-б міні так до вподоби, як Катря.

Я влучив хвилину і спитав тітку про Катрю, і виказалось, що вона її не знає, і не чула навіть її прозвища. З мене мов би камінь скотив ся з плечей. Моя таємниця зосталась таємницею.

Година за годиною минали навздогін. Після обіду ми пішли гуляти до ботанічного саду. Я балакав більш з Олею. Вона до мене більш і більш привикала. У вечері Оля знов міні грала на фортеп'яні.

Сидячи своєю сімєю, ми забалакалися за північ. Вже час було й розходитись. Тітка мене запрошувала на цілий день на неділю. Я хотів вже виїздити з Києва до батька, та що робити — мусів ще на день зостатись. Міні було весело, мило, любо, приязно. Я наче-б то помолодшав за цей день, скинув з себе не один рік, забув про чорні дні свої, про все погане на світі. Я прожив цей день життям тої пташнини, котра випорхнула з клітки на волю і знайшла свій табунець рідний, де її привитали.

Оля все таки держалась здалека, хоч і менш. Я попрощав ся і пішов. Вже я вийшов з переднього покою в сіни, як слідом за мною вибігла Оля.

— Не забудь же, приходь, Павлусю, — вона просила мене, наче-б крадькома, наче-б з тим, що не все я почув, що вона міні казала.

У сінях було темно і тільки зверху до низу простягала ся довга полоса світла від світла заа дверий переднього покою. Оля стояла передо мною. Ми поцілувались. Вона перервала свій поцілунок, рванулась, побігла назад, хлопнула дверима, і зараз замкнула, наче-б то, щоб я не повернув ся ще, не роздивив ся її лиця, повного сорому.

Я спустив ся по сходах у низ і вийшов на улицу. На дворі було гарно, тепло. Пахучі сади й садки розливали свої нахи на воздух. Тихо усюди, ані тельня. Наче-б усе позастигло мертвим сном. Одні зіроньки з висока світили своїм золотим світлом і звеселяли тиху, темну, теплу весняну українську нічку.

Подібавав я тихою ходою у сторону „Великої Гостиниці“. Вона була неподалеку тітчиної квартири. Я ще більш скоротив свої ступні, я не хотів входити до номеру, закрутоватись між чотирма німими стінами. Я підійшов до Гостиниці і проминув її. Не думаючи, не гадаючи, без усякої мети, без усякої гадки, так з нічого пішов я далі у сторону городського саду.

Перед очима моїми проходили образи моєї молодости, літ дитинячих, образи з рідної сім'ї, з мого кубельця. Згадав я покійну матір, котра кохала мене більш, ніж других дітей, тим, що я був меншим у сім'ї. Згадав старого батька, відставного воюку з перебитою ногою, котрий сидів на селі і доживав свого віку удівцем. Згадав — сестер моїх любих. Згадав увесь свій рід. А далі, передо мною пропливали образи з шкільного життя, з тім-назі, з університету. Мене кохали усі в школі і я кохав усіх. А далі, марою, знаєцька прийшла міні на думку вона — Катря. Холодом понесло на моє серце, пустою, задіхою. Вона була першим і останнім коханням. Складалось усе довго, щоб нам жити разом цілий вік, та вийшло інакше. Ми розійшлись і розійшлись на вік, без повороту. Чи живе вона в щастя? Чи згадує вона мене, як я її згадую?...

Я ввійшов у темний, густий городський сад, де так частенько колись гуляв вісім літ назад. Я забрав ся у саму гушавину саду, на сам шпиль, не вважаючи на свою боязку, жахливу натуру. Ити далі було міні важко, я приотомив ся, треба було міні спочинку. Я приліг на густу, молоду, пахучу натуру. Любо було, тихо. Здалека доносились до мене плескання двіркової хвилі, а навкруги мене виспівували солов'ї свої веснянки.

Хороший Божий світ! як його не кохати?.. Катруся не давала міні спокою. На далекий чужині вона рідко приходила міні на думку. А тутечки, у Києві, у самому місці нашого кохання, її образ, прикритий курявою і пилом за такий довгий час, виходив свіжим, живим. Я гнав його від себе, а він ще яснійше виявляв ся перед очима, усміхав ся міні, пригнітав мою порожню душу. Я бажав забути Катрю на віки, змінити її новою, живою силою, покохати иньшу, знайти иньшу замокроу.

Олю я кохав щиро, цілим серцем, цілою душею. та те кохання було не таке, якого міні було треба. Я кохав Олю коханням брата, братерським коханням. Таке кохання не могло сповняти мого серця, опанувати моєю істотою, цілою моєю натурою, цілим моїм життям.

На душі було пусто, холодно...

Холодний ранок приходив на землю. Зірки почали погасати. Я встав притомлений, мов би на похмілью і поплентав ся до дому. А думки, якоюсь темною хмарою тіснили ся в голові, мішались, змінялись одна одною, плутались, становились якоюсь нісенітницею, маревом.

На другий день я проснув ся дуже пізно — о півдні. Поки упорав ся, приходив уже час раннього обіду. Я пішов просто до тітки. Мене зустріла на порозі Оля, котра

наче-б то мене довго там вижидала. Ми поздоровкались, поцілувались і вона не утікала від мене, а тільки порум'яніла. Видно було, що вона сама сподівалась ся поцілуватись. Її моторна, жвава натура розгорнула ся зовсім. Вона почала міні вимовляти, чому я пізно прийшов. Вимова ця була приязна, хоч і походила на панування. Вона й сама чула, що панувати наді мною не може, та може й бажала-б запанувати.

— І поганий, недобрий... ми дожидали його з самого рана, а він тепер тільки прийшов, забув мене і ще не просить вибачити!... — промовляла до мене Оля, наче-б то з серця, а сама зпід лоба дивилась на мене приязно.

— Ну, вибач, Олю, — шуткуючи відказав я.

Вона міні протягнула ручку свою, щоб я поцілував.

— Ну, то-то!... — понуро пробуркотала Оля.

Вона узяла мене за руку і потягла за собою до тітки. Вона вилась біля мене, як ласочка, як ластівочка.

Тітка стріла мене матерієми витаннями. Мене почали розпитувати, чому я так пізно прийшов, що я робив, і я плів усякі вигадки, боючись признатись, що повернув ся до дому світом. Тітка міні сказала, що вечір ми проведемо в театрі, що у неї вже закуплена льожа.

[Далі буде].

У Б О Г И Й К Р А Й.

*Зима іде; блищить ся твєї срібний:
Широкий шлях в холодній мразі мре.
Невесело... До себе неподібний.
Німає світ... Аж сум бере...*

*Лиш чорний птах перелетить журливо.
Деінде звів зашелестить в корчах.*

*І вие щось так грізно, так тужливо,
По темних зацях, по ярах...*

*Вянуть зима й засипує снігами
Мій рідний край... В нім голос життя змовк
Розмову тут заводять між гробами
Зловіщий крук і хижий вовк...*

Т. Галіп.

Марія Стюарт.

Трагедия в 5 діях. Написав Фридрих Шілер.

З німецької мови перевіршував Б. Грінченко.

[В. Чайченко].

Л Ю Д И:

Слізавета, королева англійська.
Марія Стюарт, королева шотланд-
ська, у тюрмі в Англії.
Роберт Дудлей, граф Лейчестер.
Юрій Тальбот, граф Шрусбурі.
Вільгельм Сесіль, барон Бор-
лейф, державний скарбівничий.
Граф*) Кент.
Вільгельм Девізон, державний
писар.
Аміас Павлет, лицар, доглядач
Марії.
Мортімер. Його небіж.
Граф Обенін, посланець французь-
кий.
Граф Белевр, надзвичайний посла-
нець від Франції.
Океллі, Мортімерів друг.
Дружон Друрі, другий доглядач
Марії.
Мельвін, її доморідець.
Бургоєн, її лікар.

*) Шан. перекладчик всюди уживає слова
„Граф“. Ми змінили на загално уживане сло-
во: „Граф“.

Ганна Кеннеді, її мамка.
Маргарита Курль, її надворна
дама.
Шеріф графства.
Офіцер гвардійський.
Французькі та англійські пани.
Сторожа королівська.
Англійської королеви слуги.
Шотландської королеви слу-
ги й служебкн.

Перша дія.

У замку Фотрінтай, у сьвітлиці.

Перший вихід.

Ганна Кеннеді, мамка шотландської ко-
ролеви, палко сперечаєть ся з Павлетом,
що лагодить ся відчиняти шафу. Дружон
Друрі, його помічник, в ломом.

Кеннеді.

Як сьмієте ви це робити, пане?
Покиньте шафу цю!

Павлет.

А де у вас
Нажисто дороге взялось? З гори

Ви скинули його; хотіли певне
Ви садівничого їм підкупити!
Лихий би взяв ці хитрощі жіночі!
Вже як дивлюсь і нишпорю я всюди,
А все ще й досі сховані скарби.
(Порочивсь коло шафи).

Де сє було, — лежить там певне й більше.

Кеннеді.

Геть незвичайний! Таємниці
Тут королевині.

Павлет.

Їх сьме я
Й шукаю. (Виймає папери).

Кеннеді.

Просто напірці усякі,
Писання, щоб сумні часи гулящі
В тюрмі хоч трохи скоротить.

Павлет.

Ото-ж
В гулящий сьме час злий дух і брощь.

Кеннеді.

Все по французькому.

Павлет.

Ще й гірш, бо так
Говорить ворог нашої держави.

Кеннеді.

До королеви вашої листів
Це спробуй.

Павлет.

Я відам... А це що? Ба!...
(Торкає ташми пружину й виймає з схованки
діамантові окраси).

На голову окраса королівська,
Багата на камінні дорожчі,
З французькими лілями ще.

(До товаришів):

До нього і це, Друрі, сховайте!
(Друрі виходять).

Кеннеді.

Яку ганебну кривду терпимо!

Павлет.

Бо поки в неї є що, — може шкоду
Чинити, — в неї все стає за зброю.

Кеннеді.

Зласкавтесь! З нашого життя останню
Окрасу не беріть! Безцарний їй —
Веселість — глянуть на стару пишноту,
Бо інше все ви відняли у нас.

Павлет.

Воно не пропаде. Як прийде час,
То й вернуть їй.

Кеннеді.

Ці голі стіни вздрівши, —
Хто скаже — королева тут живе?
Де тут намет блакитний над сидінням?
Її нога, до килимів ізвикип,
Ступа тепер на цей твердий поміст!
На олів'яних тарілках, що їм
Найменша пані гордувала-б, — їсти
Давать їй тут!

Павлет.

Отак же чоловіка
Свого вона у Стерлінґа гостила,
Пючі з коханцем з кубка золотого.

Кеннеді.

И ті дрібниці — дзеркала нема!

Павлет.

Бо поки перед дзеркалом пишатись
Своїм обличчям буде, — сподіватись
І добувати ся свого не кине.

Кеннеді.

Нежа й книжок розважитись душі.

Павлет.

Її біблія душі в науку є.

Кеннеді.

І лютю — їй ту відняли у неї!

Павлет.

Вона на їй пісні любовні грала.

Кеннеді.

Чи то-ж така доля мала бути
Тій, що була в колиці королева,
Що серед радощів та втіх зроста
При Медичієв пишному дворі?
Не досить, що віднято в неї,

Цяцький убогі треба ще відняти!
Велике серце у великій горі
Життя людське учить ся розуміти,
Але зрікається важко тих дрібних
Окрас в житті...

Павлет.

Вони псують нам серце,
Що мусить каяти ся та каратись, —
Прийняттям бо тільки та убогством
Спокутувати життя розпустне можна.

Кеннеді.

Коли й вчинила за-молоду гріх, —
То хай розсудить Бог та власне серце,
А в Англії нема над нею суддів.

Павлет.

Де зло чинила, там їй буде й суд.

Кеннеді.

Хіба в таких кайданах зло учиниш?

Павлет.

Змогла-ж вона з кайданів цих у світа
Сягнуть рукою, запалить війну
В державі між своїх! На королеву, —
Хай Бог їй боронить! — Ізмогла
Узброїти запеклих душоубів!
І з мурів цих хіба не підняла
Вона злочинця Паррі й Бабінгтона
На діло кляте — вбити королеву?
Ці грати вдержали її хіба
Причарувати у Норфолька серце?
У нашій краї голову найкращу
Кат відрубав на жертву їй! І це
Чи відстрашило божевільних тих,
Що задля неї у безодню бігли?
Ні, задля неї жертви все нові
І нові з'являються на поміст кривавий,
І доти край цьому не прийде, поки
Вона сама, винніша над усіх,
На тім помості жертвою не стане.
О, проклятий той день, як цю блену
Гостинно в себе край наш привитав!

Кеннеді.

Гостинно Англія її витала?
Безцарна! З дня, в який на землю цю
Ступила, просячи собі посібів,
У родичів шукавши оборони,
Її, зневаживши усі права
Народні і повагу королівську,
В неволю вкинуто, в тісній темниці
Своїй найкращі молоді літа
В тяжкій журбі вона занашає.
І ось тепер, як усього азнала,
Що є найгіршого в неволі, мов
Найпопсудіший лиходій, — їй
Ведуть на суд і їй ганебний присуд —
На смерть скарати — кажуть, — коро-
[леву]!...

Павлет.

Забивцею вона до нас прийшла,
Від люду гнана, скинена з престолу,
Що заплямляла гидко лиходійством,
Як ворог в Англію вона прийшла
Кривавий час гімназської Марії
Вернути, католицькою зробить
Британію, щоб Франції продати!
Ужову єдинбургську чом вона
Відкинула? Чом не зрєкла ся прав
На Англію і двері із тюрми
Не відчинила враз, пером черкнувши?
Так ні, — в неволі краще бути їй,

Терпіти втиски, — тільки-б величатись
Порожньою титулою тією!
Чому се так вона зробила? Тим,
Що на лукаві заходи свої,
Сплітаючи ворожії змовляння,
Кладе надію і з тюрми цей острів
Так сподівається завоювати.

Кеннеді.

Глузуйте ви, пане! Ви суворість
Єднаєте із посміхом гірким.
Чи можна-ж їй такі мрії мати,
Коли тут замуровано їй
Живцем, що ні розважливее слово
Ні з рідної країни дружній голос
Не досягне? Коли давно не бачить
Вона обличчя людського, хіба
Похмурого тежничника узрить!?
Коли недавно родич ваш суворий
Зробив ся сторожем новим до неї
І вже кують нові грати їй!?

Павлет.

Від хитроців її не захищають
Ніякі грати. Бо чи міжу знати,
Що грати ті ніхто не підняв,
Що — глянути міцні — помісти, мурі
В середині вже не порожні суть.
І що як силу, то не впускають зраду?
Повинність клята — берегти лукаву,
Що каверзи спліта! Від мене страх
Прогонить сон; в ночі, як та мара,
Ходжу, дивлюсь: замки чи цілі? варту
Чи вірна? І що дня тремчу уранці.
Бо думаю: справдили ся страхи!
Та дяка Богови: надію маю,
Що незабаром все скінчить ся вже.
Бо краще берегти мені у неклі
Прокляті душі, ніж цю королеву
Лукаву, хитру...

Кеннеді.

Ось вона сама.

Павлет.

Хрест у руках несе, а в серці гордість
Та грішні бажання сьвітлові.

Другий вихід.

Марія під накриттям, з розп'яттям у руці.
Ті, що й були.

Кеннеді

(поспішаючи до неї назустріч).

О, королево! топче нас нога
Тиранська, і нема утискам краю.
Що дня все страждання нові, ганьба
На голову твою державну.

Марія.

Втиш ся!

Скажи, що сталося!

Кеннеді.

Глянь, розбито шафу,
Твої папери й скарб єдиний твій.
Що важко так було об'являти,
Останнє з французького посігу
Узято — їй королівського нічого
Не маєш ти: загарбано усе.

Марія.

Розваж ся, Ганно: єї цяцьки не роблять
Ще королевою, зневажко можуть
Поводити ся з нами, та поважч
Відняти в нас не можуть. Звичка я

До всячини у Англії, то й це
Здолаю перетерпіти. Ви, пане,
Те силоміць забрали, що сама
Хотіла вам сьогодні я віддати.
В паперах тих ви знайдете листа
Сестрі моїй, англійській королеві.
Мені ви дайте слово, що його
До рук самій їй чесно віддасте.
Борлейфови невірному не давши.

Павлет.

Подумаю про це...

Марія.

Повинні зміст
Пого ви, пане, знати. В цьому листі
Великої прошу я ласки в неї:
Розмови з нею, — я їй ще й досі
Не бачила. Покликано мене
На суд з людей, що їх собі за рівних
Вважають не можу, щирою до їх
Не можу бути; Слизавета-ж роду
І ноду, й стану одного з мною:
Сестрі і королеві й жінці — їй
Самій признатись можу...

Павлет.

Часто, леді,
Звіряли честь свою і долю ви
Людям, далеко менш поваги вартим.

Марія.

Ще ласки одній прошу я там, —
Нелюдським би було мені її
Не дати: здавца я в тюрмі не мала
Церковної розваги й від сьвятого
Причастя благодаті. Певне та.
Що волю в мене відняла й престіл
І важить на моє життя, — не хоче
Мені замкнути і небесну браму.

Павлет.

Аби схотіли, а декан тутешній...

Марія

(перепирав його швидко).

Декана я не хочу! Вимагаю
Сьвященника я від своєї церкви.
Ще хочу писаря та нотаря,
Мою останню волю щоб списати.
Журба, невірницької муки точить
Мені життя. Боюсь, не довго вже
На сьвіті буду, і себе вважаю
Як перед смертю.

Павлет.

Робите гаразд.

Се ті думки, що вам їх личить мати.

Марія.

І я непевна, що рука моторна
Того не зробить швидче, що журба
Помаду робить. — тим списати хочу
Духовницю і усьому, що маю
Порядок дати.

Павлет.

Ваша воля в тім
Англійська королева вже-ж не схоче
Тим багатіти, що у вас відіме.

Марія.

Жінок та слуг з мною розлучили —
Що з їми? де вони? Без служби їх
Прожити можу, та спокійна хочу
Я бути, знавши, що мої всі вірні
Без горя і в достатку пробують.

Павлет.

Про всіх їх дбають. (Хоче йти).

Марія.

Ви уже йдете?
З мого наляканого серця муку,
Ту муку, що воно терпить, не знавши,
Що буде з їм, — не хочете зняти?
Пильнують шпиги ваші добре так.
Що край мене відрізнено від сьвіту, —
Ніяка вість крізь мурі ці не дійде.
В руках у ворогів моя вся доля:
Вже місяць тяжко довгий поминув,
Як сорок комісарів в замку цім
Мене напали й з поспіхом зневажним,
Неприготовану цілком, не давши
На поміч оборонця, враз на суд,
Ніде ще небувалій узяти.
На винувачення, важкі й лукаво
Посилітані, повинна я була,
Затуркана, ухлопена зневажця.
Відмову з голови давати враз.
Прийшли вони як духи й знову зникли,
З тих часів мовчать з мною всі.
У вас у погляді даремно хочу
Я прочитати, що гору узало:
Від друзів оборона та моя
Невинність, чи ворожі злі поради.
О, годі вам мовчати! Скажіть, чого
Боятись маю й сподіватись можу?

Павлет (помовчавши).

Моліть ся, щоб гріхи вам простив.

Марія.

На Божу ласку я надію маю
І сподіваюсь, що й земній судді
Судити муть мене по правді те-ж.

Павлет.

Се певна річ, що суд по правді буде.

Марія.

Скінчив ся суд?

Павлет.

Не знаю я.

Марія.

Мене

Присуджено?

Павлет.

Не знаю я, миледі.

Марія.

Тут люблять швидко все робити. Може
Так саме несподівано, як судді.
На мене й душоуби нападуть?

Павлет.

Готуйте ся до цього, то як прийдуть
Вони — і не злякають так, як судді.

Марія.

Ніщо мене вже не здивує, пане,
Із того, що насмілились ся зробити
Вестмінстерський той суд, яким керує
Борлейфова й Гаттонова зненависть:
Я знаю, як англійська королева
Багато сміє важитись робити.

Павлет.

Боятись володар англійський може
Парляменту єдино та свого
Сумління. Перед цілим сьвітом він
Що скаже суд — не боячи ся зробити.

Третій вихід.

Ті, що й перш, Мортімер, Павлетів небиж,
входять і, ні трохи не зважаючи на королеву,
каже Павлетови:

Шукають, дядьку, вас. (Виходять так саме.
Королева обурюючись помічає се і вдаєть ся
до Павлетя, що те ж хоче йти за Мортімером).

Марія.

Іще прохання:

Як ви що маєте сказати мені, —
Від вас багато стерпіло я, бо старість
Я поважаю вашу. Гордування-ж
Від молодого я знести не можу:
Зробіть, щоб не терпіла я того.

Павлет.

За те, що вам погане, поважаю
Пого. Еге, він не з отих дурних,
Що з сліз облесливих жіночих мякнуть.
Він бачив сьвіт, вернувся з Парижа,
[з Раймсу,
Та предківське англійське серце вірне
Привіз до дому. Коло його, леді,
Ті ваші заходи — даремні всі. (Виходить).

[Далі буде].

З КОНОПНІЦЬКОЇ.

Пересьпів Богдана Лепкого.

Вмер у вдови син єдиний,
Любий, милий,
Іде мамуня, просить дзвонів,
Щоб дзвонили.

„Ой лежить мій син єдиний,
На лавоньці!
Задзвоніть єму всі дзвони
На церковній!“

Най ваш голос, понад поле
Іде, лунає,
З буйним вітром аж до хмарів
Най літає!!..“

— Але дзвони бідній вдові
Так сказали:
„Даш нам, бабо, ринський срібла, —
Будем грали!“

Жінки при Чигиринським дворі

в другій половині XVII. віку.

Стаття **Дра І. Ролього**. Переклад **Василя Лукича**.

— [Далі.] —

Обізнавшись трохи з місцевістю, Чаплинський звернув особливу увагу на Хмельницького. Не сподобались вони оден другому. Військовий писар надто імпонував підстарості, — его вважали одним з найбагатіших жешканців староства; крім того, Богдан недавно вернув ся з Варшави, де его прихильно прийняли на дворі і навіть обіщали дальні вольности, мав при собі якісь навіть грамоти, — не дивниця, що Богдан держав себе незалежно. Чаплинський почав доходити, хто були его предки і розвідав, що вони були мужиками, що батько его, звичайний поселенець, звався Хметем; а син — Хмеленком, але відтак самовільно змінив прозвище. В неумудрий голові шляхтича не могло поміститись: хлоп, богач, за панібрата з королем! Дальшою причиною до ворогованя було суперництво в справах господарських. Чаплинський знав, що вдатним і енергічним заселенем обширних степових просторів може заслужити на необмежену довіру з сторони великого коронного гетьмана. Звістно, що девізою Конецьпольського в остатні роки его життя було заселення плодovitих пустинь України, хоч би се мало потягнути за собою великі розходи і офіри. Сюди входили й корольовські маєтності, котрі, по заселенню їх, мали бути немов би оборонною стіною для сел і хуторів, потожених даліше в степах: більше народу, робучих рук і сил для відпору татарських нападів, — а через те й більша безпечність для деяких країв Річи Посполитої, що немало терпіли від несуючіньх сусідів. Добробут Богдана колов очи Чаплинського, котрий, не вкладаючи на всі змагання, не міг вести колонізації так вдатно, як простий козак, що розпоряджувався середствами значно меншими. В наслідок сего повстав розгляд прав Хмельницького на володіння землями. На нещастя, документи не були в ладі. Почались отже зачіпки. Ображений не уступав, він подавав скарги заєдно висше і далше. — але все було надармо: після всіх правил закону, на котрі покликувались лиш тоді, коли було вигідно, виходило, що чигиринського сотника можна позбавити одічного, а навіть і придбаного маєтку, потвердженого королем, на тій лиш основі, що в свій час акт на володіння не був вписаний в городські або земські книги, а корольовська грамота не була потверджена сеймом. На заслуги батька чигиринського сотника, що положив голову під Цецюрою, при сім забули. Чаплинський вів справу потайно і мабуть заневирав ся згодю гетьмана, покинувшись на бунтовливі заміри Богдана, перед тим, ніж приступив до діл рішучих.

Між тим в Суботові зайшли великі зміни: Богданова жінка померла, полишивши сиріт, а він сам почав пити. Ся погана привичка не лишилась без впливу на здоров'я снів, яко молодших в родині. Прегарна Олена далі жила у вдівці, може бути яко нянька при дітях. Тяжко сказати, коли саме пізнав її Чаплинський, але, здасть ся, се случилось ще за життя Хмельницької. Користаючи з неприємности сотника, підстароста прибув до Суботова, щоби оглянути господарство, про котре чув так багато; усе там найшов у вірцевім ладі: господарня, вимавляючись нездоров'ям, не виїхала до гостя, — її місце заняла Олена, і підстароста був очарований її красою. Мабуть вона була таки справді незвичайно гарна, коли потрапила так очарувати двох немолодих вже суперників. Треба думати, що вона удержувала обидвох в надії, а то так тяжко пояснити собі завзяту їх боротьбу за володіння Оленою. Як би то там і не було, підстароста, щоби вхопити дівчину, поручив з'організувати справлений напад, так зв. „заїзд“ — звичайний на тодішні часи спосіб, котрий закон терпів, але котрий справді був явним порушенням закону. Ціла ся справа велась під позором виселення військового писаря з неправдо буцям занятого Суботова. Очевидно, усе відбулось після програми заздалегідь уложеної: хати поселенців заселено, з гущина Хмельницького взято 400 кін збіжжя, млин і усе его гасдіство спалено, а підчас сего дівчину вхоплено.¹⁾ Винчане відбулось після латинського обряду, — бо мабуть Олена прийняла віру католицьку. Се ділось в р. 1646-ім. Роздратований писар визвав противника на поєдинок, але заєдв сам виратовав ся від засідки; у слід за тим він кинув ся до Конецьпольського, сина коронного гетьмана, управляючого староством по смерті батька, але — надармо; звернувшись відтак до суду, але й там єму відмовили. Богдан помчав ся у Варшаву. За ним поспішив Чаплинський. Обидва противники станули перед лицем сенаторів, яко суддів. Між ними образами, задав Хмельницький про вхоплену дівчину, котру назвав своєю жінкою. „Що до того, — протестував підстароста, — то вона зовсім не була жінкою Хмельницького; він силою держав її у себе, ось чому вона так поківно утікла від него, а позаяк вона мені сподобалась, то я й оженив ся з нею. Ніхто не приневолить мене зречи ся її, але наколи-б і так,

то вона сама не згодить ся і ні за що не вернеть ся до Хмельницького“. Присутні судді почали глузувати: „Ну, й варто-ж то, пане сотнику, жалувати за такою особою! Сьвіт не клином зійшов ся, — пошукай собі другої, а ся нехай вже лишить ся при тім, хто їй так сподобав ся“. Король рівно-ж не оказав Богданови ніякої помочи, при сім злучаю Володислав немов пригадав Хмельницькому значіння шаблі для самооборони. Роздратований і подражний вертав Богдан до дому: Суботова він вже не мав, позаяк новий пригадав передав его в доживотне володіння Чаплинському. Для того Богдан поселив ся в Чигирині, в своїй оселі, щоб бути ближше коло ворога, а може бути і коло пані Чаплинської. Можна думати, що остатня подавала єму якісь надії, що вона прикувала его до себе якимись особливими чарами, — а то інакше тяжко пояснити поведіння Хмельницького. Що єму грозила що хвилі небезпечність, можна судити з довгого спису кривд і насильств, на котрі не скунув ся тепер підстароста уноєний подвійною побідою над писарем. Ненависть збільшувалась в міру сего, як росла популярність Богдана в Чигирині; саме тоді як у Чаплинського було пусто, на дворі у писаря вічно чути було гомін і радість: гостинний господар вистав і гостив у себе велике число гостей, вербовав собі сторонників, неприхильних до підстарости. Часто приїздив тут і черкаський сотник Барабаш, що належав до партії умірюваних; Іван Кречовський, полковник чигиринський, а тим самим безпосередний начальник писаря, хрестив у него дітий і часто відвідував кума. Микола Зацвиліхівський, після Коморовського комісар Річи Посполитої військова запорожського, „роду руського і закона руського“ оказував Богданови незмінну приязнь. Ся приязнь завязалась з часу походів против Павлюка і Острияниць. Зацвиліхівський, коли тільки приїздив з Трахтемирова до Чигирина, заєсїди заходив до військового писаря, виступав в ролі посередника, старав ся ворогів погодити. Але що цікавіше, навіть наслідник Зацвиліхівського, сусної в народі пам'яті Ян Шемберг, охотіліше гостив у Хмельницького, ніж у Чаплинського: до такої ступені всі осуджували гордого підстаросту. Писар грізно заявляв, що ніколи не брав участі ні в яких бунтах і розрухах, і заєсїди і у всіх постунах після закону.²⁾ Але все те не охоронило его від халеп і переслі-

¹⁾ Maciejowski: „Pamiętniki o dziejach piśmiennictwa i prawodawstwa Słowian“, 1139, I, 319.

²⁾ Костомаров: „Богдан Хмельницький“, вип. 4, т. 18-4, р. 6, 218-219.
³⁾ Ожыстє споминки II, III.

²²) Michałowski: „Księga pamiętnicza”, 5.

1) Шаинова: „Dwa lata dziejów naszych“, II, 7.

[Далі буде].

¹⁾ Ibid. op. cit. II, 6.

➤ [Далі.] ⚡

Цікава річ: чи потрібний той рів, чи не потрібний? Прихильники його доводять, що рів — річ вельми потрібна, бо він вельми покоротить дорогу і подешевить фрахт на перевіз продуктів. Проти сего не змагаються і супротивники, але кажуть вони, на виконання рову треба видати з бюджету державного велику силу грошей: кількадесяті мільйони карбованців. З країн призовських, найпаче-ж з південної його частини в Море Чорне і навпаки не переправляється ся така сила продуктів, щоб плата за перевіз їх вистарчила на відсотки на амортизацию стовпа капіталу, що піде на рів і на експлуатацію рову. Та ще й те: чи не стане з того рову кримської «Памят»?.. Нехай і не стане, так же Росія має таку силу-силенну незадоволених, некухних осібних, кудь

Сама природа поділила Крим на дві, в усьому неоднакові частини, навіть багато де в чому супротивні: частини : на стенову або північну, і гірську чи південну. Стенова частина займає три четвертини всього обшару Криму: тут лежать повіти: козлівський чи еваторійський, перекіпський, теодосієвський і більша частина симферопольського. В частині

південній — частина повіту симферопільського та невеличкий повіт ялтинський. Межують обидві половини Криму — гори; вони властиво і надають їм характеру. Ідучи Кримом з півночі, бачите, аж доки не переїдете геть за Симферопіль, ту саму картину степової природи, яка панує по Катеринославщині і по північних повітах таврицької губернії: рівнина без краю, порізана інде глибокими ярами; води бракує, лісів майже нема; глибокий чорнозем ґрунту; в літку безкрайні лани пшениці, інде лену і величезні сіножаті і пасовища. Минувши Симферопіль помічаєте, що шлях іде потрохи в гору та в гору, а перед вами геть на південь сиплють гори; певніше мовити — найвища кримська гора Чатирдаг. Скоро перекинетесь через „перевал“, се-б то те місце, де шлях дійшовши найвишого свого під'їму, починає спускати ся на південь [перевал сей біля села Таушан-Базар, верстов за 15, не доїздячи до Алушти], то ви зараз спостережете різку переміну і повітря і природи, помітите, що ви тепер в смузі винограду і маслини. Коли по той бік гір [на півночі] панує хліборобство, дак по сей бік хліборобство трапляє ся дуже рідко; жита не сіють, а пшеницю тільки задля себе. Тут панує виноград та тютюн.

Так само і що до людности: на південній стороні Криму далеко менш татарської людности, на південній — її маса, і як скрізь по світах, маса всіма сторонами бідує: Татари в Крим, найпаче в частині південній обезземлені і зрабовані. Еміграція Татар з Криму довела була Крим до великої руйни економічної, до страшного підупаду культури і добробуту громадського. Лиша сего Крим і досі не спечкав ся. Але про се буде річ трохи згодя.

Скільки багатий Крим на гори, стільки він убогий на воду. Властиво річок тут нема: такі річки, як Самір, Чорна, Альма, Бельбек і инчі — властиво не річки, а гірські потоки, що часом під великі дощі геть повні води і вода шумить, реве; але за кілька днів уся збіжить — не знати куди, а на дні „річки“, коли вона зовсім не пересохне, дак брешуть тільки малесенький ручай. Не то що судоплавної, а хоч би такої річки як на пр. Ворскло, Сула, Остер, Сейм на Україні: або Бистриця, Черемош в Галичині, — в Кримі нема.

Гори кримські ні своєю висиною ні красою не здивують того, хто бачив, не кажу вже Альпи Швейцарії, але хоча стрібські Карпати в Лавочному, або від Славська через Волослику і далі. Найвища кримська гора Чатирдаг не переходить заввишки 5000 ступнів. Більш за всіх красива гора Демердаш [на північному сході біля Алушти]; між кримськими горами, найпаче при яєному заході сонця в літку, її можна назвати красунею. Між назвами кримських гір чимало лишло ся ще від часів Греків, але панують назви татарські, часом поперекручувані з мови грецької. Назви великою частиною відповідають формі, на пр. Аю-Даг [Ведмідь-гора], Кошка і т. и. Греки називали Чатирдаг Трапезусом. Великороси переіменували в Патат-гору; однак нова назва не пішла в люди і панує татарська, значить вона — шатер [чатир] гора [даг]. Чатирдаг сегої самотою, на відношій останніх гір: верх його займає 20 кв. верстов. Форма гори справді нагадує шатер. На Чатирдагу є чимало печер; найбільш примітна між ними Бинь-Баш-хаба. Але про печери — річ не тут.

Кримські гори перерізають півостров на протязі 170 кілометрів: починаючись від Балаклави йдуть вони через ялтинський, симферопільський і теодосієвський повіти до Теодосії. Увесь обшир під горами зраховано в 4300 кв. верстов. Не доводило ся міні ні читати, ні чути від певних знавців Криму, щоб в горах тутешніх були які металі. Між кам'яними породами найбільшу вагу має мармур; більш за все беруть його з гори Пурської, що стоїть не далеко над шляхом з Теодосії на Судак. Між горами в Кримі вельми багато криниць: кажуть, що є між ними з мінеральною водою. З сірчаню водою є криниця в судацькій долині в горі Перчим-Кая. З сего боку ще не висліджено Крим: уважаючи на те, що місця лічебні [„курорти“] і кліматичні стації південного берегу загато вже вставили ся здирством і проти них встав конкуренція Кавказу, треба гадати, що лікарствених криниць мінеральної води, певна річ, назавжди будуть знайдені.

Гори становлять велику ріжницю не тільки в самій природі, але і в кліматі і в рослинах. Клімат південного берега різко відрізняє ся від клімату північного [по той бік гір] Криму. На південному березі саний не знають; сніг, коли й випадає, так тільки на те, щоб за кілька годин розтаяти. Морози трапляють ся рідко-в-годи; та й то мороз 3—5° Реом. се вже мороз величезний. От на пр. і 1895 року: тоді саме, коли в Турині випав великий сніг, коли у Відні і по околицях Відня, як принесли до мене звістку часописі, вихрила хуртовина, у мене в термометрі на дворі в холодку з північної сторони живе срібло стояло на 11° Реом. тепла. Правда цілий тиждень лів великий дощ; верхи високих гір закутали ся в сніг, а у мене в Симеїзі в парку ще чимало квіток: цвітуть рожі, і стільки зеленої трави і зеленого листу на деревах, що міні якось аж чудно здаєть ся, що на пр. 23. листопада ст. ст. у Києві йдуть снігом і стоїть 4°—8° Реом. морозу, а в Симеїзі, або в Алушці — 10° Реом. тепла. По південній частині Криму, наче в Італії, ростуть фігові дерева, гранатові, лаврові, орехові, маслинові; в Алуштинському і в Симеїзському парку бачите магнолії, п'ятми і чимало иньчих південних рослин. А що до кипарисів, так дерево се трохи чи не таке-ж звичайне, як у нас на Україні тополя, або верба; тільки-ж наша верба — дерево веселе, живе, якесь ніби промовляє, а гонкий, високий кипарис, хоч і красивий, а про те який смутний, журливий, занадто вже мовчазний! Верба, коли своїм невеличким листом шумить, немов вона про щось до вас гомонить; а кипарисови — нічим шуміти: іглісті вітки його і під великий вітер німуться. З дерев по горах Криму панує бук; окріч того доволі добре росте морська сосна, липа, ясен, граб, осика, дуб; та тільки не наш широколистий, розлогий велетенський дуб; нашому дубу тут душно; кримський спекти він не внесе; кримський дуб — дрібнолистий. З кущів на південному березі панує, звісно, виноград і мирт.

З словом сіль у нас на Україні з'єднано, злито і слово Крим; а не що давно було ще й слово — чужак. Не диво: спокон віку Крим постачав Україні сіль, бо сам він спокон віку багатий на сіль. Сільних озер в Кримі багато: видатніші між ними Гинде, Саки, Майнацьке, Старе, Кругле, Глан, Чурубаш і инчі. Яку силу соли постачають кримські сільні озера — досить сказати, що ще р. 1787 добувано з них 1½ мільона пудів соли.

Нічо не завдає Кримови такої шкоди, як недостача потрібної вогкості на весні, найпаче в літку. Дощів випадає вельми мало і найважливішою потребою в Кримі, потребою дійсне пекучою сьєт орошування; але, на превеликий жал, потреба ся якось занехана. Доки хазяїнами Криму були Татари, потреба отся була у них потрохи задоволена; але коли після нападів 18 віку, та після страшного великої еміграції Татар хазяїновати в Кримі почали чужинці і землі тубольців опинили ся в руках великих багатирів-аристократів або буржуазних змикроутів, а тубольці Татарини, який не покинув рідної батьківщини, зробив ся з хазяїна наймигом, дак орошування землі пішло в нівець. Перегород, ще в 30-их рр. нашого віку, коли в Кримі царював Воронцов і коли татарські землі гарбали і шматовали не згірш як в рр. 70-их чинили те саме з землями башкирськими, почали гомоніти, дійсне тільки гомоніти, про потребу орошування. І кримська адміністрація і „носители культури“ синали проєктами орошування Криму, наче тям борошном з рукава. Ще трохи переродом розпочали в сій справі реальну роботу: заходили ся копати колодязі артезійські, розчищувати „річки“, гастили греблі і т. и. Та нічого доброго з тих заходів і досі не вийшло. Розпочали були копати на Айдарі колодязь, викопали [свердлом] більш ніж на 50 сажнів завглибшки, втапли туди 135 тисячів карбованців з державних фінансів і доконали ся... хоч не до води дак до Айдарської „Панами“... Таких алуцаїв, кажуть, можна назбирати на цілу гарбу...

З початку рр. 80-их взяло ся за сию справу земство. Теодосієвські земці заходили ся спорудити орошування степової частини свого повіту. І земці і уряд дали кошти; уряд призначив керманічем роботи генерала Ялтинського, що кермував до того висушуванням боліт на Поліссі. Що-ж! думка добра була: коли чоловік зумів прогнати на Поліссю воду

з землі і висунути її, так, певна річ, він повинен зуміти і в Криму викликати воду з під землі. Здасться наче й льогічно; здасться і гроший не бракувало, бо генералови призначено було доки що на роботи 145 тисяч карб. Отже зустріла ся якась така „закавка“, що теодосійські стени і досі

стоять без води, а теодосійські землі, мабуть і досі наймають понів правити молебні „объ одождєніи“... А „одождєнія“ того нема тай нема. Хіба чи не зглянесть ся часом пророк Ілія!

[Далі буде].

О. Я. Кониський.

ЛІТЕРАТУРНІ ПОРТРЕТИ.

Написав В. Щурат.

І. Др Іван Франко.

[Коментар.]

Образки з мужицького життя — то зовсім не іділі; більше в них тини, як світла, більше смутку як радощів. Та не вина в тім поета. „Не втіха їх родить, не радість їх плодить, не гра пуста, а в хвилях недолі, задуми тяжкої самі уста їх менчуть“; поета і народу його „неволя то мати тих скорбних дум“. З тим оправданем можна погодити ся; чорний кольорит і смутний настрій є тут справді впливом реального способу писання.

Хоч як висока вартість подібних творів Івана Франка, не вони прецінь здобули йому в Галичині славу першорядного поета і новеліста. Здобув він собі її відразу і раз на все двома творами відмінного характеру, а іменно історичним романом „Захар Беркут“ і майже історичною поемою „Панські жарти“.

„Захар Беркут“, картка з історії XIII. в. представляє останні хвили вічево-громадського ладу на Русь, що наде в боротьбі з князюю і боярською властю. Перенесення акції в Скільські Карпати і в час другого нападу Татарів на Русь, хоч і не зовсім відповідає історичній правді [гл. студію д-ра Фр. Наппе: „Skole i Tucholszczyzna“], сповиває всі особи чаром гарного романтизму, котрий нині знову старається заповісти собі право горожанства в західних літературах.

Без порівняння цінніша є поема „Панські жарти“, котрій належить ся імя наскрізь оригінального епосу. Схопив тут поет переходовий момент з історії руського мужика в Галичині, події 1848. р., останні хвили панщини і перші свободи, котра так для мужика як для пана була великою несподіванкою. В акції епосу беруть участь з одного боку дітич села, бутиний польський шляхтич, з другого мужик під проводом свого пан-отця, котрого життя і доля майже однакові з мужицькою. З одного боку бачимо останні вибрики панської буті, котра, поверто глядаючи собі причини вибуху, витягає в святочиний день ціле село на роботу, щоб пімстити ся за найслабший позір опору — замкнути ворохобників з їхнім проводирем у псарні; з другого боку дивуємо ся терпеливості гноблених, котрі й тоді ще не вибухають ніякою, коли видять упокореного кнотця, а потім хитіть

вірити його слову, що він тільки так жартував собі з ними і самі вставляють ся за ним у рядового комісара.

Є се признака вельми гуманної вдачі нашого галицького мужика, вельми гуманної і правдивої. Треба замітити, що в „Панських жартах“ Франко ідеалізував галицько-руського селянина, за що його політичні сторонники робили йому неоправдані докори. Сам епос опирає ся на місцевих народних традиціях, а й ціле оповідання вложено в уста очевидця, простого мужика. З огляду на се власне можна зробити закид уступови, в котрім поет говорить про ширене свободолобних думок з західної Європи, що побія прийнятою способом оповідання виходить неприродним, а само про себе риторичним.

З загально-людським характером і тенденціями є поеми Франка „Смерть Каїна“, „Цар і аскет“ і „Сурка“. Перше місце між ними належить ся Сурці так задля поважного епічного настрою, як також задля ще поважнішої ідеї материнської любови і привязанія до дитини, хоча-б та дитина була, як в „Сурці“ навіть неправого походження. Ідею „Смерти Каїна“ можна виразити словами, що: чоловік даремне глядить щастя в світі; він его не знайде там, бо его треба глядати лиш у власній душі. Єя наскрізь філософична поема остає вже самою темою в духовій залежності від Байрона і его епігонів, а в епізодах зарадає впливи і сліди. Фльобера [La tentation de St. Antoine], Леконта де Л'Іля [Caine], Гетого [Faust], а навіть [в кінцевій піснї „Слухай Цілія, слухай Ада...“] талмуда.

Спонуканий 1892 р. темою своєї докторської дисертації про Варлаама і Иоасафа до студіювання старинних легенд і повістей Франко і з сеї керниці зачерп кілька мотивів до своїх поетичних творів, з котрих я згадав вже „Царя і аскета“. Змістом тої знаменитої перерібки одної старо-індійської пурани є мужик і тернія, на котрі добровільно засудив себе цар Гарішандра, а ідея, що великі тернія убагороджують чоловіка є в тій поемі провідна. Теми до других легенд брав поет почасти зі збірки орієнтальних перерібок Пікєрта [Morgenländische Sagen und Geschichten] почасти з рукописних староруських збірок.

Крім агітаційної й епічної поезії знаходимо у Франка й чисту лірику, та сеї є вже значно менше. Зачислити до неї належить передовсім „Веснянки“ і цикль любовних поезій п. з. „Зівяле листе“, котрий можна вважати об'ємом декадентизму в українсько-руській літературі, розуміє ся тоді, коли під декадентизмом будемо розуміти не ті оригінальні поетичні замахы, в котрих Макс Нордау бачить признаки умислових хоріб, але розуміє і артистичним змістом ведене змаганє до витвору свіжих оригінальних поемистів, образів, зворотів мови і форм. Тільки про Франкові поезії і новелі. Від 1891 р., коли дрібніший новелі Франка появили ся окремою книжкою [„В поті чола“], він майже не пише нових, так само як після повного видання поезій [„З вершин і низин“ 1893 р.] він не промавляє більше в формі стиха. На допити о причину тої повдержливости поет і новеліст відповідає засадно: „Годі писати, коли нема настрою“. За те він старає ся в найновішій часі сконцентрувати всі сили свого творчого духа на роман і драму.

З двох досі написаних романів Франка перший („Для домашнього огнища“) не повнив ся ще на світ; другий („Основи сусіньности“) друкував ся два роки в „Житю і Слові“ але ще не скінчив ся. Отже про перший не випадає мені говорити, а про другий скажу лиш тільки, що его тло становить голосний перед кількома роками в Галичині кукузівський процес, в котрім зв'єна польсько-шляхотська родина оставала в підозрію о убійство сьвященника, довершене, щоб ратовати себе его грішми перед банкрутвом. На ту саму тему вже перед Франком написав двотомову повість польський писатель Porom [„Grabarze“]. Коли однак Рогом в цілій кукузівській справі бачить лиш інтригу обчислену на підкопанє і здискредитованє польської шляхти в очах галицької сусіньности і старає ся представити аристократію найкращим ційтом людськості, а все иньше худобою, Франко пробує довести, що се є як раз протиню. Тимто й не диво, що роман Франка вже тепер викликає досеред загаду польської шляхти немале обурєня. Мене не вдовольє він з огляду на чисто-літера-

турні вимоги, а саме тому що автор, зачувившись в цілком чужій для нього сфері — в житті польської аристокрації, не показав знання того життя, а хочаби за всяку ціну удержатись при реальнім способі писання, зробив своїм моделем лише знане йому життя світської й духовної інтелігенції українсько-руської, з чого в результаті вийшов якийсь неутраційний конгломерат. Поминувши се, — поодинокі епізоди й картини змальовані в романі дуже гарно, а нештахоцькі характери вельми живо і вірно.

Доказом того, що лиш незнане людий і життя [як в „Основах суспільности“], або на перший план висунена тенденція [як в деяких новелях і поемах] найчастіше підтинає крила Франкови, — яскравим доказом того можуть послужити його драматичні твори. Представлене его першої драми („Украдене щастя“) нагородженої третьою премією на конкурсі Виділу краєвого новалио дві перші конкурсові драми і здобуло авторови відразу славу драматурга. Тема тої драми взята з найліпше знаного Франкови життя нашого народу в Галичині. Жандарм, по старості перша особа в селі, навязує любовні зносини з жінкою одного господаря. Щоби позбутися влізлого мужа, він кидає на него підозріння о сповненні злочину, котре мужа заводять до криміналу, а жандармови улекують зносини з его жінкою. Відсидівши кару несправедливо засуджений з'являється в селі, відкриває цілу інтригу і вістрем сокпри метить ся на жандарма за украдене ему щастя. Отсе й коротенький зміст тої нервами потрясаючої драми, кторої первістий заголовок „Жандарм“ з причини від автора незалежних перемінен на „Украдене щастя“.*) Тонка обсервація життя, виразистість в змальованню характерів, жива акція в діяльностях і гуртових сценах, а головню по-

*) Сю драму надрукувала „Зоря“ в оригіналі в 1894 р. — Ред

вість характеру жандарма — се гарні прикмети драми. Доходили до мого уха кілька разів слова одного лиш закиду, а іменно, буцім то тема драми ваята була від Золі. На скільки я знаю твори Золі, то можу сказати, що сей закид зовсім безосновний; противно се є певне, що фабулу взяв автор з нашої народної пісні. Як би там зрештою ні було, і життя і характери драми свідчать найкраще за її оригінальністю.

В комедії „Учитель“ („Quest di odere“) весь комізм радше іронія долі полягає в часто практикованім краєвими властями шкільними способі переслідування народних учителів, котрим з огляду на совістне, а навіть вірцеве сповнюванє обовязків не можна нічого закинути, а котрі як раз своєю совістю стають для деяких паразитів і їх протекторів ненаручні. Рада проста, — їх переносять на друге місце за „незвичайні заслуги“ і на се нема апеляції. Побіж прикмет „Украдене щастя“ та комедія має дрібні хибки. Сцена, в кторій напавших на дім учителя хлопців страшать штучною гадюкою; разити застарілим мельодрамазмом; екзамен шкільної дівчини, хоч се й новість в штучі, триває трохи за довго і стає скучний, а любовна історія межі сестрою учителя і молодим правником вилетена в головну акцію не киче зручно: при кінці-ж вона прямо затирає і ослабляє ефект закінчення головної акції. Помимо сего всего штука удержує ся на сцені і подобаєсь своєю свѣжостю.

Значно слабші з огляду на сучасні вимоги драматичної штуки, хоч не позбавлені гарних місць є два найновіші твори Франка „Сон Князя Святослава“ і „Кам'яна душа“ писані в певній мірі під впливом Шекспіра і пригідні радше до читання як до виставлювання на сцені. Може бути, що осямілений незвичайним поведженем першої штуки, автор всі пізніші загато скоро писав одну по другій, хоч я борше остану при своїй

попередній думці. Автор як в романі „Основи суспільности“ так і тут збочив знову на чужий собі ґрунт; він покинув живих людий свого часу і краю, а звернувся до осіб і подій на половинну історичних, а на половинну мітичних. *Suum cuique!*...

Результатом двадцяти літньої праці Франка (1875—1895), як бачимо, є показний ряд творів, між котрими слабші в кождім разі щезають серед справді знаменитих помпсами і артистичним викінченем. Не треба при тім забувати, що Франко рівночасно розвинув сильну діяльність на науковім полі [„Перебендя“, „Наймичка“, „Іван Вишенський“, „Легенда про Варлаама і Пасафа“ і т. п.], що він в часі останніх п'ятнадцяти літ був редактором і головним помічником численних періодичних видавництв так літературно-наукових [„Дрібна бібліотека“, „Літературно-наукова бібліотека“, „Світ“, „Зоря“ і п. п.] як і політичних [„Дело“, „Народ“, „Kuryer Lwowski“] а тепер видає вже другій рік з ряду журнал „Житє і Слово“. Крім власних наукових і белетристичних праць він мѣстив в тім журналі майже безперервно свої переклади найкращих поетичних творів В. Гіго, Теніссона, К. Ф. Маска, К. Г. Боровського і др. З давніших перекладів его-ж пера згадаю лиш знаменитий на свій час переклад першої часті Гетового „Фавста“, Байронового „Каїна“, Гейнєвської „Німецьчини“, середньовічної німецької поеми „Відний Гейнріх“ і євобідні переробки стихом „Лиса Микиту“, „Дон Кіхота“ та „Абу каземові канці“. Головна заслуга тих перекладів лежить в тім, що вони причинили ся в великій мірі до вироблення українсько-руської літературної мови.

Сказав раз Брандес: „Es gehört Glück dazu Talent zu besitzen, aber es Muth dazu Genie zu besitzen“. Франко щастливий — він посідає і одне і друге, талант і відвагу. Нехай же вони его й на будуче не опускають!...

ОПОВІСТКИ І КРИТИЧНІ ЗАМІТКИ.

Івашко — Одарки Романової. — У Кїві, 1895 р. 39 стор. 16°. Ціна 10 коп.

Се оповіданє малює симпатичну особу Івашка — дурня. Івашко став придурковатим диятого, бо его мати, коли він ще був маленьким, випустила з рук на землю, налякавшись пляної рідні свого чоловіка. Івашкови в сім'ї таки добре докучають; але він не гнівається і для доброго слова та й ока готов усе зробити. Коли его сестра Орися вийшла замуж, він привязав ся до її дитини, і вона зовсім спокійно лишала дитину на опіку Івашка, бо рідко навіть яка мати так піклується коло своїх дітей. Вона „тільки всміхала ся, дивлячись на його, і думала, іноді й дурні не даром живуть на світі“. — Сей гарний психологічний нарис надрукувала „Зоря“ в н-ері 22 р. 1893-ого.

М. Чернявський. Писни кохання. — В Харкові, 1895 р. 100+IV стор. 8° Ціна 65 коп.

Са збірка, що вийшла саме перед новим роком, містить в собі 80 поезій, котрі майже всі присвячені хвалі кохання.

Судячи після прольога, автор обіцяє щось иньше; принаймні він своїй музі вкладає в уста такий зазив, звернений до поета:

„Не бій ся, мій милий, і сьміло сьпівай,
І щастя, і горе в пісні виливай!“

Задуні твій сльві заграв,
Чистим, добрим серебром,
Встане сила молодая
Під налким твоім пером.
Встане сила молодая,
Беззавітна, голосна;
Милий, все вона здолає,
Ії робота не страшна!
Встане хмара проти неї,
Задуне стиха грім,
Иди, несп'явти їде,
Щастя сьмілий тий одиш! — 1 стор. 64

Але поет не пішов за тим зазивом. Вислухавши його, поет кінчить:

„І довго співала царівна морська,
Мій стан обгортала царівна рука,
І очі дивились у очі мені,
Лежав я в забутті, неначе вві сні“. [Стор. 8].

І в таких стані, видно, й лишився поет. „Чари кохання за мною посять ся всюди слідом“, — каже він про себе [стор. 66]. І дійсно. „Чари кохання“, або радше любовний чад заволоділи поетом і всюди переслідують його, навіть на самоті і по ночах не дають йому спокую:

„Душно! Не спить ся. В вікно зазирає
Ніч, мов вакханка, гаряча, палка;
Гомін кохання з кущів долітає,
Гомін кохання у сад виклика“. [Стор. 73].

Поет однак найчастіше терпить невдачу. В однім стихотворі він каже:

„Холодна ти, як ніч, що сяє надо мною,
Таємна ти, як вічна мова дальних зор...
Один, один... Іду з незмінною журбою,
І нїє серце...“ [Стор. 31].

В иньшій знов співває:

„Мені не знати Все другий визна.
Твого кохання, Що я теряю,
Мені не ждати Мені-ж одна
Твого витання. Журба без краю“. [Стр. 38].

Переслідований невдачами, поет обіцяє щось справді незвичайне. Він співває:

„Кохай мене, — і з скита стану
Я голосним твоїм співцем!
Скажи, — я зор з небес достану,
Щоб заквітчать тебе вінцем!“

Але й се не помагає, і автор далі виливає свої скарги і нарікання на невдачі в коханні, котрі й суть головним змістом його стихотворів. Не зважаючи на се, поет не унадає на дусі, і наколи йому не удасться „щире кохання“, він починає грати в любов:

„Ти глумишся надо мною, я все чисто бачу;
Що-ж? Не бійся, за тобою дуже й не заплачу;
Ти — не сонце, хоч і сяєш... Бережи ся-ж: пізно
Все вернути забажаєш, — ми вже будем різно...“ [Стор. 21].

В тім напрямі поет йде далі, доходить до крайньої невності себе і „без сорама казка“ заявляє:

„Ти рибонька срібна, а я риболов;
Тебе я виймаю і випустю знов.
Ти пташка півуча, я сокіл-боєць;
Але хто здохне, — покаже кінець!“ [Стор. 75].

Побажавши поетові всяких успіхів на сьім полі, радимо йому, однак, наколи „чари кохання“ не зовсім заморочили йому голову, слухати зазиву своєї музи, котрий, на всякий злучай, доказує, що поет може розуміти своє завдання значно ширше. Така рада тим більше на місці, що вірш у автора доволі правильний і легкий; в деяких його стихотворках видні проблески поезії і, при иньшій напрямі поетичної кебеті, автор, нам здасться, може розвинути свої сили і бути дійсним поетом, а не одним тільки нікому не потрібним співцем кохання...

М. К.

СВІТЛА Й ТІНІ.

I.

[Стрбля" на місяці. — Віродостойні документи для будучих вчених. — Моя програма. — Новорічне бажання. — Мрія на тему консолідації партій. — Утопія]

Спустився дід на мід, а я на „Стрбля“, що-то „во время оно“ мала розпорошувати тіни нашого товариського, політичного, літературного і ще там якогось життя. Дід поклався спати, щоб вставши облизатися по меді, а я, щоб не робити конкуренції „Стрбля“ занепах писати свою „світло-тінну“ хроніку. Аж ось одного літного вечера йду собі улицю і чую — стукотить щось. Оглядаюсь — іде мій „стрбелець“, іде, підпираючись своїм зломаним луком, а гремить ним так кріпко по львівським тротуарі, аж по редакції „Нового Smigusa“ відлуски ходять...

— Здоров! — кажу, — що-ж твій лук, зломаний? А де-ж твоя велебна „Стрбля“?

„Стрбелець“ тільки голову задер до гори. Гм! думаю, видно згордів.

— Що-ж? не пізнаєш мене? — питаю.

— Чому не пізнаю... та я їй дуже добре бачу... он-там вона бісова, застрягла, — і він показав пальцем на місяць.

— Що застрягло? „Стрбля“?

— Ага! „Стрбля“! хотів, бачиш, ще й ту пляму з місяця змазати, а воно...

Я подивився — справді щось сторчить. Перше я гадав, було, по А-

вель Кайна на вилах держить, а тепер, виходить — се наша галицька „Стрбля“. І буде вона вже сторчати там до суду-віку на місяці. І буде добачувати в ній може будучий український флямаріон сліди місячної незнаной культури, поки який кандидат на доктора філософії, слідаючи за впливами нашої землі на місяць, не випорнає в архівах порохом віків присираної „Зорі“ з 1896 р. і не винайде в отсех „Світлах і тінях“ розвязки трудної астрономічної загадки. Чи повірять йому тоді вчені астрономи, не знаю. Може похитають головами. Та в кождім разі вчена дисертація буде написана і буде вона оперта на віродостойні документи. Вже хоч би з огляду на всі можливі прислуги будучим вченим історикам, агрономам і політикам „Світла і тіни“ варті того, щоб їх і даліше малювати в „Зорі“. Отже помагайбіг!...

Першим ділом було-б виступити з якою-небудь програмою. Наші батьки, як каже Шевченко, і грамотики не пускали без „предисловія“, а що-ж доперва казати про таку річ як „Світла і тіни“? Тут конечно програма! Та на біду, я не політик вдався. Зразу гадав — не святий горішкі ліпшати. І се правда, але неправда те, щоб не політик міг видумати політичну програму. От я вдався до політиків. І що ви скажете? — я всі програмові безпрограмоності і безпрограмові програми прочитував, а до „Світла і тіни“ ні одна мені не придалась. Немає ради,

беруся сам ліпшати програму, та таку, щоб вона обіймала всі потреби нашого життя, всі наші задумовні змагання і бажання, а притім була поступова. Щоб кріпше зазначити свою поступовість і відрізнити себе від поступових народовців і поступових москальофілів (дух сьвятий при нас!), я на кінці своєї програми заявив, що „стою на ґрунті наукового соціалізму і годжуся з всіми наслідками сего...“ Та не дурно то кажуть: не роди ся красним, але щасним. А я, як на нещастє красний вродився. Вже мав свою програму віддати до друку, як тут попадає мені в руки програма галицьких радикалів. Читаю і в мені заперло. Як би від мене відписано з тою тільки ріжницею, що я соціалістичну марку приліпив на кінці, а в ній вона на чолі теліпається. Надія на вигаданє такої програми, щоб від всіх віріжнїла ся, пропала як пєс на ярмарці. З пересердя я рішився остати без програми. Коли що було для мене відрадою тутки, то хіба те, що радикальна програма зійшла ся так дивно з моєю. Що-ж, — думаю — коли політики написали таку саму програму як я не політик, то видно й вони не політики...

А тепер старим звичаєм винадало-б мені зложити своїм шановним читачам новорічні бажання. Хоч і як я шаную всі старі звичаї, то тепер від сего я відступлю дрібочку. Побажаю, але нікому другому тільки собі: дай мені, Господи, витратити сего місяця на ав-

стрийській лютерії!... Редактор „Варшавського Дневника“ Андрій Тихонович Тимановський, бувши ще віцепрезидентом кримінального відділу в окружних суді в Варшаві, сказав раз в однім товаристві, що, коли-б так виграв 200,000 рублів на премію позиції, то закупив би тисяч катаринок і розіслав би їх по цілій Варшаві з тим, щоб грали Полякам від рана до вечера „Боже царя храни“. Тоді доперва — казав він затираючи руки — поспинали-б ся процесії о образу маєстату!... Я дякувати Богу, не судовик. Коли-б вже мав з катаринками до діла, то післав би їх до галицького Союзу, щоб там заграли жвавої коломиїки. Може-б хоч при „коломиї“ наступила би консолідація руських клубів союзових. Однак щоб сконсолідувати всі галицько-руські партії, на се за слабі були-б катаринки. Атже-ж нас є якісь три мільйони тутки, а все то порозкидане по білому світі. Ледви чи злетіли ся-б всі на час до танцю. А вже мабуть найтрудніша справа була-б в редакторах. Тих ані суди Боже намовити до танцю! Вони самі композитори — грають кожний на своїм „органі“ свої програмові танці, а звісна річ, що швець без чобіт ходить, а композитор

не для себе komponує, тільки для других. Тим то хоч би і вдалось заманити всіх Русинів до купи, ладу між ними не було-б, бо один-одному мішав би, гуляючи під музику своїх композиторів. А як-же-ж тих композиторів погодити? Намовою? Де там! Бо кому-ж тут кого намовляти? „Висні натхніня“ одної Музи не гірші натхнінь другої... А, петроградська Медуза — га, га! Та вже на всі другі з гори дивить ся, мов рублі роздає... Тим то, щоб навіть петроградську Медузу позбавити „каменетворного“ впливу, треба-б зжирити ся з нею однаковим оружжям. Я змірив би ся з нею виграним мільйоном.... І ручу вам, — він всіх натхнув би однаково і вишля-б одна музика і один танець, згідний, дружний і охочий танець, і не було би в нас партій. Тоді і всякі вибори пішли-б інакше, гладше. За гроші можна-б купити таку довжелезну виборчу ковбасу, що нею як обручем оперезав би всіх виборців разом, так, що не розірвала-б їх навіть горденська кінниця і стали-б всі однодушно, як один муж. І не було-б тоді й чутки про „последній поклонъ за паду“, бо й ті, що мріють про „первый поклонъ востоку“, поклонили ся-б домашньому золотому тельцеві. І не бу-

ло-б еміграції тоді, і підійс би добробит селянства і т. д., і радикальна партія тоді стратила-б ґрунт під ногами, зілялася би з другими. Тоді були-б відразу поладжені і такі дрібниці, як: фонетика в „Дѣлѣ“, — бо мільон склеїв би народовців з москальфілами кріпше, як етімологія, — як квестія відрубності української народності від великоруської, бо підперли-б її найбільші „стовпи“ москвофільські. Тоді й ти мій бідний „Стрѣльче“, замість випати по „Nowem Smigusie“ справив би собі „Нову Стрілу“ і стріляв би нею вже не плями на місяці, а хіба „підгірянських гілів“. А як зросла-б тоді наша наука і література!... Тепер ви знаєте вже, чому я тільки собі складаю новорічне бажань? Впрочім, коли з вас хто потрапить розпорядитись так само виграним мільйоном, щастя єму Боже!... Гей, гей! пане Тимановський, чому то ми не годні виграти на лютерії! Тоді було-б!...

... Та ніколи
Не пернеть ся сподіване;
Не вернеть ся а я, брате,
Таки буду сподіватись,
Таки буду виглядати,
Серцю жалю завдати.

В. Щурат.

МИКОЛА СУМЦІВ.

[Портрет на 23 стор.].

Микола Федорович Сумців, з української сім'ї харківської губ., ахтирського повіту, родив ся в 1854 р., одержав освіту в Харкові, спершу в 2-ій гімназії, відтак в університеті на філологічному відділі, де дістав золотий медаль за розправу з історії демонології. Їздив за границю і якийсь час слухав викладів проф. Фішера і Барча. В харківській університеті слухав викладів Потебні, і яко студент а опісля яко товариш стояв з ним в найкращих відносинах. Від 1889 р. є звичайним професором харківського університету. Яко радний [„гласный“] був в міській управі в рр. 1887—1892. Від 1880-го р. є секретарем харківського філологічного товариства, а від 1892 р. — головою педагогічного. Бать ученим письменником, вельми плодотворним. Містить статі переважно з поля української етнографії й літератури в „Журналі Министр. Народнаго просвіщенія“, Етнографич. Обзоріні, „Русской Старині“, „Кіевской Старині“, Русскомъ филологич. Вѣстникѣ, „Недѣль“ і в журналах „Wisla“ і „Cesky Lid“. Головніші статі его з поля української літератури, людвої словесности і етнографії, ось які: 1) „Лазарь Барановичъ“, 2) „Іоаннікій Галатовскій“, 3) „Пинюкентій Гизель“ [Гл. Оцінку про них в 1 ч. „Історії рускої літератури“ дра Ом. Огоновського]. 4) „Культурныя переживанія“, 5) „Современная малорусская этнография“, 6) „Досвіткі“, 7) „О попыткахъ ввести въ Малоросію Григоріянскій календарь“, 8) „Преданіе о Ханенкѣ“, 9) „Легенда о грѣшної матери“, 10) „Пѣсни о смерти казака“, 11) „Г. Ф. Кентка, какъ етнографъ“, 12) „О малорусской географической номенклатурѣ и мѣстныхъ названіяхъ“ [2 статі], 13) „Пѣсни объ отравленіи змѣйными ядами“, 14) „Южнорусскія апокрифическія сказанія и пѣсни“ і 15) „Дума объ Алексѣѣ Поповичѣ“.

Етнографічні статі М. Сумцова звістні і в Європі. Так, французький журнал „Melusine“ називає статі М. Сумцова „belles etudes ethnographiques“; нинішній французький журнал „Revue des traditions populaires“ [1892 рік IV] про „Культурныя переживанія“ каже: „Si riche de matériaux et écrit d'une manière très scientifique“, при чім про самого автора відзиває ся, як „un savant très connu déjà dans la littérature de folklore“. Співатино відзивав ся про єго працю польський журнал „Wisla“, призначаючи, що „artykuły te profesora S. są wysoce zajmujące, pisane z gruntownym znan-

mością rzeczy“, а також два чеські видання: газета „Narodni Listy“ і журнал „Cesky Lid“. В останнім кажеть ся, що „zastupuje kniha takovka celou knihovnu“. Під тими рецензіями стоять підписи звістних учених Карловича, Зібрта, Вовка і Равіти. — Крім тих розправ і багатьох інших присвячених виключно Україні [їх спис гл. в бібліографічнім покажчику „Кіевской Старині“ 1893 р.], М. Сумців написав чимало розвідок і дослідок з поля фольклористики, з котрих важніші: „О свадебныхъ обрядахъ“, „Хлѣбъ въ обрядахъ“, „Турь, мышь, заяцъ и воронъ въ народной поэзіи“ [4 статі], „Статьи по великорусской народной поэзіи“, і т. и.

НАШІ ІЛЮСТРАЦІЇ.

Пісня побіди. Малюнок Йосифа Брандта. [Гл. на 25 стор.].

Військо йде, короговки мають,
Попереду музиченьки грають...“

Весело з піснями та музиками повертаєть ся славне козацтво з походу на невірних. Довго зносило воно напад „нечистивців“, та не сила вже була далі терпіти, дивлячись, як наляють зрабовані села на Україні, як забирають в неволю на глум та зневагу їх жінок та дітей, як мордують „поганиць“ їх товаришів, невірників нещасних, — не видержало козацтво, мов буря-туча громова, мов той вихор скажений, з грізною нечуваною силою наскочило воно на ворогів віри Христової, збило, зібгало, знищило у лень їх поганське кубло, забрало з собою багато і „ясирю-здобиченьки“ і бранців і тепер з триумфом, з пісню побіди повертаєть ся до дому. Попереду на конях виступають музиченьки, за ними йдуть з'явані бранці-басурмени і йдуть вози з ворожими шатрами та всякою здобичю, а далі в жунах червоних колинаєть ся „військо славне, запорожське, що як мак той процвітає“, а довкола, куди не кинь оком, розіслав ся широкий та безмежний, як сама воля степ і далеко-далеко гучною луною котить ся по ньому завзята козацька пісня.

Наш малюнок є репродукцією з знаменитої картини польського художника Брандта, що, як кажу, сам був на Україні і приглядав ся до наших типів. І справді, хто зверне увагу на перспективу, на групувку осіб, на той вираз завзятого, ентузіязму, що так і пахить на „лидарських“ обличчях козаків, той, певно, зрозуміє, що художник артистично передав у фарбах свою ідею, той, певно, з великим признанням віднесеєть ся до його талану.

М. В-ий.

ХРОНІКА.

* В останніх днях грудня м. р. появилася «Новий збірник творів М. Кропивницького». Це се об'ємиста книжка — 24 аркуші друку вел. 8 ки. Містить 13 творів, з котрих більша половина появляється як друком вперше. З нових творів поміщено: Помирилися у дурні, Лихо не кожному лиху, Вуси, Підгір'яни, Зайдиголова, Дві сім'ї, Чмир, Олесь і Джигун. Друковані вже раз — подано тепер в формі виправлених. До найстаріших творів належать: Дай серцю волю [напис. 1863 р. в міст. Бобринці], Помирилися [1869 р.], Невольник [1872 р. в Одесі] і Помирилися [1882 р. в Київі]. При кінці поміщено ще «куплети», а на переді книжки найновіший портрет автора. Видане чепурне, друк виразний і гарний, а склад — в два словці.

* «Часовий правничий», видавана Наук. Товариством ім. Шевченка, чвертьрічними випусками, переминає ся під сего року на річник, котрий буде виходити під заг. «Розвідки правничі історично-філософської секції Наук. Тов. ім. Шевченка» в об'ємі 10—12 аркушів під редакцією адв. дра Кости Левіцького.

* Редакція час. «Свобода» [виходячої по четверга в Шамокіні] заповідає, що від сего нового року починає виходити в збільшеній об'ємі. Передплата на «Свободу» вносить в Америці 2 долари, а для Європи 3 долари. Адреса редакції: To «Svoboda» Printing Office 144 S. Franklin str. Shamokin, Pa.

* Ф. Гайвачек перекладає повість В. Чайченка «На розпутті» на мову чеську; переклад має бути надрукований в бібліотечі «Svoboda». Одеський журнал «По морю і суші» помістив в мин. році оті наші твори в перекладі на мову московську: Олесь Цілик, Забавний вечір [«Також вольний вечір»], «Золота писавка» і «Три лізники», — А. Кримського «Сирота Захарко», — і М. Комара «Українські вірші Кольцова».

* Як ми вже згадали в попереднім числі «Зорі», цензура заборонила книжку Б. Грінченка «Маленькі люди». Ця книжка складалася з 6 оповідань, що вже друкували ся в Росії своїми роками: Сеєрнія Галя, Кесня, Олесь, Грицько, Украда, Батько та дочка. Автор подав до цензури всі ті оповідання в друкованих з цензурного дозволу примірниках. Не вважаючи на се цензура їх заборонила без ніяких мотивів, хоч повинна, бо веде їх законні мотиви пояснити. Автор жалів ся містерови, але й той не склався заборони. Рівнож заборонила цензура оповідання: «Безчасний батько або любов до науки».

* Відослано до цензури оті рукописи: 1. «Дядькові пригоди», комедія в 4 діях. нап. Б. Грінченко. 2. Народні казки. Впорядкував Б. Грінченко. 3. Добра порада, оповідання М. Загірної.

* В справі премії ім. М. Костомарова, основаної при ім. Академії Наук в Петербурзі за найкращий словар українсько-московський подали російські дивні сими днями таку бістку: Позаяк до назначення М. Костомарову речиння, то є до 1. грудня 1891 р. а навіть до сего пори ніхто не представив словаря, котрий підходив би під усілякі конкурси на премію, то Академія розписує новий конкурс з речинням до 1. грудня 1896 року. Премія вносить 4000 карб. зложених М. Костомаровим і народні відсотки. Словар нагороджений премією має друкувати Академія своїм коштом і се перше видане є власністю Академії.

* Президент міністрів яко австр. міністер справ внутрішніх іменував перед кількома днями дра Олесе Кулачовського редактором «Вісника» котру то посуду від 1858-их років займав Іван Головацький, брат покійного Якова. Хто знає, в якім неможливим «звичкою» виходила «Вісник» і всі інші друку відпечать від початку до останніх днів, той зрозуміє вагу вагу покликаних на сю посаду молодого Русина-народовця. Від тепер стануть виходити «Вісник» і всі інші друку урядові відпечать мовою рускою і правдописно фолетично.

дого Русина-народовця. Від тепер стануть виходити «Вісник» і всі інші друку урядові відпечать мовою рускою і правдописно фолетично.

* М. Кропивницький написав в мин. році «В'ї» — фантастичну комедію [перейоку з повісті М. Гоголя] і лібрето того ж імени до опери; музику ж до неї ще з торішньої осені пише др Горілов, що скінчив років зо три назад московську консерваторію. Крім того написав ще драму «Замулені жерела».

* Львівський руський народний театр приготував тепер до вистав: «Дві сім'ї» М. Кропивницького і «Сон Святий» Ів. Франка, — а також оперетку «Ямарі» [Obersteiger] і оперу Маскальо «Cavaleria rusticana».

* Труппу П. Саксаганського, що гостить тепер в Катеринославі, навістило в тих днях значне нещастя. В часі вистави «Наталія Потапова» повстав са заштуками огонь, к трий небавом оторув цілий театр і знищив до гл. Серед глоти загинуло багато осіб, а ще більше зазнало тяжкого ушкодження. З труппи всі врятувалися. Згоріли тільки ноты, бібліотека театральна, гардероба і т. п. Шкоду, яку понесла труппа, обчислюють на 12 000 карб.

* Після найн. війшої статистики є в Австро-Угорщині Русинів 3 688,000.

* Наука руської мови для урядників буковинських і управів кр. евої зачала ся перед 2 неділями в Чернівцях. Учить інспектор руських шкіл Ом. Попович по три години на тиждень. Курс науки потриває цілий рік.

* Петербурська «Нива» помістила в н. р. 51 пієть епен з нової опери П. А. Римського-Корсакова «Ночь перед Рождеством» виставленої в М. ринськ. театрі, а саме: Вакула га чорт, що привня подобу коня, Оксана й Вакула, Козидоване, Солоха з дяком, Чортівська колядка і Вакула з черевиками від чарів.

* На сподуємим засіданні секції історично-філософської і фізіологічної Наук. Тов. ім. Шевченка, що відбулося 15 п. ст. січня с. р., утворено комісію археографічну після прийнятого ще в 1894 р. проекту проф. Грушевського. До тої комісії увійшли крім проф. рад. Барвінського [яко голови тої], проф. Верхратського і Грушевського [яко директорів секції] ще директор Боровський, др Колесня, др Коновський, др К. Левіцький, др Стоцький, др Студинський і др Франко. Головним редактором вибрано проф. Грушевського [який і провадить комісію]. заступником его дра Франка, а секретарем дра Студинського. Відтак наступив реферат Вас. Щурата про «Слово Даниїла Заточника», котрий по довгий дискусії порішено надрукувати в «Записках». Опісля ухвалено правильний порядок секції. Після тої ухвали відбуватись будуть засідання: в першу середу по 1-ім кожного місяця засідає секція фізіологічної, а в другу середу секція історично-філософської — і т. п., а при тім може кожда секція на випадок потреби відбувати засідання і частіше.

* Дозволено виставляти в театрах наших в Росії драму Б. Грінченка «Неймовірний або чоловік та жінка без віри не спілка», ведену в 1 д. К. М. Мирославського-Вишняка ва «Досвітні, або Москалеві шутики паробили мук» і жарт в 1 д. того ж «Київський ярмарок, або сім раз поганій».

* Комітет будови руського народного театру у Львові просить дальші датки на фонд будови прислати до канцелярії товариства «Прогрес» у Львові [Ринок ч. 10, 1-й по'єрх].

* Редакція «Київської Старини» дістає від уряду дозвіл отворити від 1 ст. ст. січня с. р. при редакції журналу книгарню, де будуть прозавати ся книжки, які що місяця редакція буде оголошувати при кожній книзі журналу в каталозі книжного складу.

* Літограф наш земляк Андрій Андрейчин виготовив вже в цілості велику мапу України-Руси, котра по остатній коректурі деяких недокладностей чи похибок уїде небавом в продаж. Мапа виїде коштом товариства «Прогрес».

Василь Лукіч.

БІБЛІОГРАФІЯ.

Подав Василь Лукіч.

а) книжки.

Повний збірник творів М. А. Кропивницького (.) Видання третє. — В Харкові, 1895 р. 384 стор. вел. 8" з портретом автора на окремій картці. Ціна з перес. 4 карб. Головний склад видали в кнотрі газети «Южний край», Харків [«Николаевская площадь»].

Зміст: 1. Дай серцю волю, заведе в неволю [1—33 стор.]. 2. Невольник [34—57]. 3. Помирилися [58—70]. 4. Помирилися у дурні [71—99]. 5. По ревізії [100—112]. 6. Лихо не кожному лиху, — вільному й таля [113—121]. 7. Вуси [122—159]. 8. Підгір'яни [160—184]. 9. Зайдиголова [185—222]. 10. Дві сім'ї [223—261]. 11. Чмир [262—297]. 12. Олесь [298—349]. 13. Джигун [350—378]. 14. Куплет [379—384].

Байки. Покладав Борись Гринченко [В. Чайченко] — В Чернівцях, 1895 р. 80 + 4 стор. 16". Ціна 15 коп. [Всіх байок 54].

Теодот Галін Перші зорі. Оповідання. — Накладом редакції «Буковини». В Чернівцях 1895 р. 149 стор. 16". Ціна 20 коп.

Україна ingredita (по поводу еміграції). Суспільно-політичний ескі. Написав Юліян Бачинський. [Універсальна бібліотека. Вип. IV ч. 9—12]. — Накладом Д. Лувинювича. У Львові, 1895 р. Друкарня Станіславська. 139 + 6 неп. стор. мал. 8". Ціна 60 коп. [Автор присвятив книжку: «Товаришам — Молодіжжя українській»].

«Сонбл» Календар на рік 1896. Владив Володимир Лавровський. — Накладом автора. Друкарня В. Маньського. У Львові 1895 р. 67 + 46 + 15 неп. стор. 32". Ціна 20 коп.

Фільотеа або дорога до побожного життя уложена Святим Франциском Салезієм (.) переведена на язык руський через о. Клімента Сарницького і т. п. — У Львові, 1895 р. 466 + VII стор. 16".

Новорочник. Листоноша на рік 1896. — Без місяця і року друку. [Вийшов в січні 1896 р.] 8 стор. 16".

б) періодичні видання.

Діло [1895 р. 4-а 181—289]. Белеґініска: Пр. Льва Толстого [Діло. Селянського] — Каварія в Сураті (192). Ф. Достоевського — Язники і весілля (229). Богдана Л. — Над ставом (230). Галли Барвінов — Русяла (234—236, 240, 241, 250, 251, 253, 254, 257 і 259). І. С. Тургенева — Три етґіи (267, 268 і 270—274). Ор. Березанина — Райське яблуко (286). Поезія: В. Щурата [за Ол. Петері] — Нові епії на старі мотиви: Поезія, Два ремесла, Наш світ, До терпеливості, Божевілля, Який немірний сей великий світ На Дунаю, Персіян, Ветепу, В. л. е. Похорон, Пієні (228), Осінні думи I—IV (251 і 253) і Новорічна пієня (289). В. Чайченка — Покинь до праці (272). Поворот: Учасника — Зі Львова на Велеград до Праги (219 і 220). Дра Я. О. го — Іа тір Гімалайських (282). Статі наукові: Вас. Чернецького — Богдан Хмельницький під Народем 1648 року (212 і 213). Парохи Іонущина в добромилісмі повіті (231). Дра Еас. Паулюка — Чи дезинфекція єлиєв ризинире холери? (245, 246 і 249) Ів. Верхратського — Про змії, вуки та веретільники (261, 262, 264 і 265).

Правда [895 р. Вип. 88—93. Стор. 545—680]. Зміст: Божественна комедія, Дантова поема в перекладі В. Сивенського. Пієня деята. Вдова, етюд Максима Горького. Лист з Чернівців — IX. Józef Porowski: Polityczne położenie Europy w końcu XI. wieku. бібліографічна замітка. Промова пос. Барвінського в палаті послів підчас дебаты над програмою правительства.

З сян Числа розв'язано додаток: «Словарь російсько-український», том III, арк. 2.

ПЕРЕДАТИ ПЛАТНІ ЗА ГОРИ ВНОСИТЬ: З додатком «Словар російсько-український»: на цілий рік 8 злр., [для загравні 16 рублів або 32 марок]. — Без «Словаря»: на цілий рік 6 злр., [для загравні 12 рублів або 24 марок], на пів року 3 злр., на чверть року 1 злр. 50 кр. — Одно Чо-о коштує 30 кр.

Редактор части літературно-наукової: Василь Лукіч.

За редакцій відпечать: Кость Паньковський.

Видав Наукове Товариство ім. Шевченка.

З друкарні Наукового Товариства ім. Шевченка — під заглядом К. Беднарського.